

img1

LIETUVOS AUKŠČIAUSIASIS TEISMAS

NUTARTIS LIETUVOS RESPUBLIKOS VARDU

2022 m. lapkričio 10 d.
Vilnius

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, susidedanti iš teisėjų Danguolės Bublienės (kolegijos pirmininkė ir pranešėja), Artūro Driuko ir Jūratės Varanauskaitės, teismo posėdyje kasacine rašytinio proceso tvarka išnagrinėjo civilinę bylą pagal atsakovo A. V., A. S., A. B., A. B., A. A., A. V., A. K., B. V., D. R., D. B., D. N., D. P., E. K., E. K., E. P., E. A., G. B., G. Č., G. B., H. L., I. D., I. K., J. S., L. Ž., L. R., M. S., R. K., R. A., S. B., S. Š., T. M., V. Š., V. D., V. K., V. B., V. K., V. D., V. K., Z. K. kasacinį skundą bei atsakovo A. M. ir E. Z. kasacinį skundą dėl Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. lapkričio 8 d. nutarties peržiūrėjimo civilinėje byloje pagal ieškovo Šiaulių apygardos prokuratūros prokuroro, ginančio viešąjį interesą, patikslintą ieškinį atsakovams A. V., A. M., A. S., A. B., A. B., A. A., A. V., A. K., B. V., D. R., D. B., D. N., D. M., D. Z., D. P., E. K., E. K., E. P., E. A., G. B., G. Č., G. B., H. L., I. Ž., I. D., I. K., I. N., J. K., J. S., K. S., K. B., L. Ž., L. R., M. S., M. J., N. T., R. F., R. K., R. A., S. B., S. J., S. Š., T. M., V. Š., V. V., V. D., V. K., V. K., V. B., V. K., V. D., V. K., Z. K. dėl neteisėtai pastatytų statinių nugriovimo ir kilnojamųjų daiktų pašalinimo iš draustinio teritorijos, tretieji asmenys, nepareiškiantys savarankiškų reikalavimų, Valstybinė saugomų teritorijų tarnyba prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, Valstybinė teritorijų planavimo ir statybos inspekcija prie Lietuvos Respublikos aplinkos ministerijos, Žemaitijos nacionalinio parko direkcija, Mažeikių rajono savivaldybė, Aplinkos apsaugos departamentas prie Aplinkos ministerijos, A. Č., A. A., J. B., J. Č., R. G.

Teisėjų kolegija

n u s t a t ė :

I. Ginčo esmė

1. Kasacinėje byloje sprendžiama dėl teisės normų, reglamentuojančių nuosavybės teisės pažeidimą, įrodinėjimo naštos paskirstymą, įrodinėjimo taisykles, ieškinio senaties taikymą, teisę būti išklausytam, taikos sutarties sudarymą ir teismo nešališkumą, žyminį mokestį, aiškinimo ir taikymo.
2. Lietuvos Aukščiausiajam Teismui 2020 m. balandžio 29 d. nutartimi perdavus bylą nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, ieškovas Šiaulių apygardos prokuratūros prokuroras, ginantis viešąjį interesą, 2021 m. sausio 13 d. patikslino ieškinį, kuriame išdėstė šiuos reikalavimus:
  - 2.1. įpareigoti statinių savininkus savo lėšomis per dvyliką mėnesių nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos žemės sklype (*duomenys neskeltini*) nugriauti jiems nuosavybės teise priklausančius statinius ir sutvarkyti statybvietę, o būtent statinius, užfiksuotus pagal 2004 m. lapkričio 15 d. statinių išdėstymo brėžinį, priklausančius: Nr. 7, 20 S. Š., Nr. 1 S. B., Nr. 3 Z. K., Nr. 4 G. B., Nr. 5 M. S., Nr. 6 D. P., Nr. 8 A. M., Nr. 9 V. D., Nr. 10 A. K., Nr. 11 A. Ž., Nr. 12 G. Č., Nr. 13 E. P., Nr. 14 E. Z., Nr. 15 R. A., Nr. 16 K. B., Nr. 17 D. N., Nr. 19 T. M., Nr. 22 D. V., Nr. 23 N. T., Nr. 24 G. B., Nr. 25 A. V., Nr. 26 V. V., Nr. 27 L. R., Nr. 28 V. K., Nr. 29 K. S., Nr. 30 D. B., Nr. 31 V. K., Nr. 32 I. Ž., Nr. 33 D. M., Nr. 34 A. S., Nr. 35 S. J., Nr. 36 I. N., Nr. 37 A. A., Nr. 38 E. K., Nr. 39 H. L., Nr. 40 R. F., Nr. 41 I. D., Nr. 42 V. K., Nr. 43 B. V., Nr. 44 V. D., Nr. 46 V. K., Nr. 47 D. Z., Nr. 48 A. B., Nr. 49 D. R., Nr. 50 E. K., Nr. 51 L. Ž., Nr. 52 A. B., Nr. 53 V. B., Nr. 54 R. K., Nr. 55 V. Š., Nr. 56 J. S., Nr. 57 J. K.;
  - 2.2. jei per nustatytą terminą sprendimas nebus įvykdytas, leisti Valstybinei teritorijų planavimo ir statybos inspekcijai prie Aplinkos ministerijos (toliau – Inspekcija) nugriauti statinius, užfiksuotus pagal 2004 m. lapkričio 15 d. statinių išdėstymo brėžinį, priklausančius: Nr. 7, 20 S. Š., Nr. 1 S. B., Nr. 3 Z. K., Nr. 4 G. B., Nr. 5 M. S., Nr. 6 D. P., Nr. 8 A. M., Nr. 9 V. D., Nr. 10 A. K., Nr. 11 A. Ž., Nr. 12 G. Č., Nr. 13 E. P., Nr. 14 E. Z., Nr. 15 R. A., Nr. 16 K. B., Nr. 17 D. N., Nr. 19 T. M., Nr. 22 D. V., Nr. 23 N. T., Nr. 24 G. B., Nr. 25 A. V., Nr. 26 V. V., Nr. 27 L. R., Nr. 28 V. K., Nr. 29 K. S., Nr. 30 D. B., Nr. 31 V. K., Nr. 32 I. Ž., Nr. 33 D. M., Nr. 34 A. S., Nr. 35 S. J., Nr. 36 I. N., Nr. 37 A. A., Nr. 38 E. K., Nr. 39 H. L., Nr. 40 R. F., Nr. 41 I. D., Nr. 42 V. K., Nr. 43 B. V., Nr. 44 V. D., Nr. 46 V. K., Nr. 47 D. Z., Nr. 48 A. B., Nr. 49 D. R., Nr. 50 E. K., Nr. 51 L. Ž., Nr. 52 A. B., Nr. 53 V. B., Nr. 54 R. K., Nr. 55 V. Š., Nr. 56 J. S., Nr. 57 J. K., ir sutvarkyti statybvietę atsakovų, neįvykdžiusių sprendimo, lėšomis;
  - 2.3. įpareigoti kilnojamųjų daiktų savininkus savo lėšomis per dvyliką mėnesių nuo teismo sprendimo įsiteisėjimo dienos žemės sklype (*duomenys neskeltini*) pašalinti jiems nuosavybės teise priklausančius kilnojamuosius daiktus, o būtent kilnojamuosius daiktus, užfiksuotus pagal 2004 m. lapkričio 15 d. statinių išdėstymo brėžinį, priklausančius: Nr. 18 E. A., Nr. 21 S. Š., Nr. 45 M. J.;
  - 2.4. jei per nustatytą terminą sprendimas nebus įvykdytas, leisti Aplinkos apsaugos departamentui prie Aplinkos ministerijos priverstinai nuvežti kilnojamuosius daiktus, užfiksuotus pagal 2004 m. lapkričio 15 d. statinių išdėstymo brėžinį, priklausančius: Nr. 18 E. A., Nr. 21 S. Š., Nr. 45 M. J., atsakovų, neįvykdžiusių sprendimo, lėšomis.
3. Ieškovas nurodė, kad Šiaulių apygardos prokuratūroje 2018 m. balandžio 3 d. gautas trečiojo asmens Valstybinės saugomų teritorijų tarnybos prie Aplinkos ministerijos (toliau – ir Tarnyba) raštas Nr. (5)-V3-447(2.8). Šiuo raštu prašoma kreiptis į teismą dėl likvidavimo 58 statinių, esančių (*duomenys neskeltini*), Plinkšių kraštovaizdžio draustinio (toliau – Draustinis) HA grupės ekosistemų apsaugos miškų ūkio paskirties žemės sklype (*duomenys neskeltini*), kurio bendras plotas sudaro 11,75 ha (iš jo miško žemė sudaro 9,07 ha) ir kurį 1998 m. rugpjūčio 3 d. dovanojimo sutartimi nuosavybės teise valdo atsakovas S. Š. (toliau – Žemės sklypas). Minėto rašto pagrindu ieškovas atliko tyrimą, jo metu bendradarbiaudamas su trečiuoju asmeniu Inspekcija, nustatė, kad iš Tarnybos rašte nurodytų 58 objektų: 53 priskiriami nekilnojajiesiems daiktams; 3 – kilnojajiesiems daiktams; vienas objektas yra nugriautas; vienas objektas yra nukeltas už Žemės sklypo ribos; naujos statybos

statinių Žemės sklype neužfiksuota. Dokumentuose, kurių pagrindu 1998 m. suformuotas Žemės sklypas, duomenų apie kitoms asmenims priklausančius statinius ir (ar) jiems suteiktą teisę naudotis Žemės sklypu siekiant eksploatuoti statinius nėra. Žemės sklypo ir objektų savininkas (-i) nesutampa (išskyrus keletą daiktų). Statinių savininkai jokių statybos dokumentų, nuosavybę patvirtinančių dokumentų ir kitokių įsigijimo dokumentų nepateikė, nuosavybės teisių į statinius viešame registre neįregistravo. Vienintelės aplinkybės, kurių pagrindu galima konstatuoti, jog ieškinyje nurodyti asmenys yra statinių savininkai, yra jų pačių patvirtintos aplinkybės, jog statinius jie įsigijo, ir žemės nuomos sudarytos sutartys. Asmenys laikytini statinių savininkais, nes nėra nustatyta, kas vykdė statybos darbus.

4. Statiniai pastatyti pažeidžiant imperatyvias teisės normas, reglamentuojančias statybą saugomose teritorijose. Žemės sklype statyti statinius planavimo dokumentuose nenurodyta – Draustinii tvarkymo planas tik pradėtas rengti, o Mažeikių rajono bendrajame plane nagrinėjamoje vietoje statybos nėra nurodytos. Duomenų, jog šioje vietoje buvo sodyba, nėra, o Žemės sklypo savininko atsakovo S. Š. aiškinimai, kad jo Žemės sklype esantys statiniai susiję su būsimo dar neįsteigto parko tikslais, nepagrįsti, t. y. nėra nė vienos sąlygos, kuriai esant būtų galimos prielaidos ir sąlygos statyti statinius. Draustinyje esantys statiniai yra naudojami nesuprojektavus nuotekų šalinimo ir valymo įrenginių, pavojų kelia netinkamas elektros tinklų įvedimas apvyniojant šiuos tinklus aplink augančius medžius, neįvertintos ir kitos svarbios aplinkybės, kurios Draustinyje kelia ypatingą pavojų saugomiems objektams. Kadangi statyba atsakovui priklausančiame Žemės sklype negalima, negali būti įteisinti ir naudojami savavališkai pastatyti statiniai. Be to, Žemės sklypas yra ne tik Draustinio teritorija, bet kartu tai yra ir miško žemė, kurioje nenustatyta galimybės statyti statinius. Žemės sklype esantiems kilnojamesiems daiktams išimtis, įtvirtintos tokių daiktų laikymą gamtiniuose ir kompleksiniuose draustiniuose reglamentuojančiuose teisės aktuose, netaikomos, nes jie neatitinka nustatytų kriterijų, neturi jokių leidimų, todėl negali būti laikomi Draustinio teritorijoje ir turi būti pašalinti.

II. Pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų procesinių sprendimų esmė

5. Telšių apylinkės teismas 2021 m. gegužės 19 d. sprendimu patikslinto ieškinio reikalavimus (šios nutarties 2 punktą) tenkino.
6. Spręsdamas dėl reikalavimo taikyti ieškinio senatį, teismas nustatė, kad paskutiniai dokumentai prokuratūroje gauti 2018 m. gegužės 15 d., ir vertino, jog šiuo atveju yra pagrindas ieškinio senaties termino eigos pradžią laikyti 2018 m. gegužės 15 d., kai prokuroras gavo paskutinius dokumentus, susijusius su nagrinėjama byla, t. y. kai buvo gauta pakankamai duomenų, leidžiančių prokurorui įvertinti, ar pažeistas viešasis interesas ir ar yra pagrindas kreiptis į teismą. Atsižvelgdamas į tai, kad ieškinyje teisme gautas 2018 m. birželio 8 d., teismas nusprendė, kad prokuroras nepraleido ieškinio senaties termino viešajam interesui ginti.
7. Iš Žemaitijos nacionalinio parko direkcijos pateikto draustinio būklės vertinimo 2000 m. spalio 6 d. akto nustatyta, kad atliekant draustinio būklės vertinimą konstatuota, jog rytinėje ežero pakrantėje ties Uikių kaimu Žemės sklype vykdomos statybos, statomi pastatai, tveriamos tvoros, statybos plečiamos vakarų kryptimi – suleisti namelių pastoliai, nutiesta elektros linija, retinamas miškas bei kertami krūmai apsauginėje vandens juostoje. 2001 m. birželio 18 d., 2005 m. rugpjūčio 22 d. draustinio vertinimo būklės aktuose nurodyta, kad rekonstruoti ir naujai įrengti nameliai, vykdoma poilsio namelių rekonstrukcija. 2007 m. rugsėjo 25 d. draustinio būklės vertinimo akte prie pastebėtų pažeidimų, be kita ko, nurodyta, kad rytinėje ežero pakrantėje, ties Uikių kaimu, prelininariais duomenimis, atsakovui priklausančiame Žemės sklype, miško žemėje dar statomi nauji nameliai. Palyginus ankstesnių metų ir 2006 metų aerofotografinės nuotraukos matyti, kad namelių skaičius yra išaugęs kelis kartus, keletas namelių yra pastatyti vandens apsauginėje juostoje. 2009 m. liepos 14 d. draustinio būklės vertinimo akte nurodyta, kad Žemės sklypo savininkui S. Š. už šiam sklype nustatytus saugomų teritorijų pažeidimus paskirta nuobauda pagal Lietuvos Respublikos administracinių teisės pažeidimų kodekso 76 straipsnio 1 dalį. 2015 m. liepos 21 d., 2016 m. spalio 21 d. draustinio būklės vertinimo aktuose nurodyta, kad S. Š. priklausančiame Žemės sklype, apie 5 ha plote, pastatyti 58 nameliai. Elektros kabeliai iki namelių nutiesti vietoje atramų naudojant augančius medžius (kabelių tvirtinimo konstrukcijos įaugusios į medieną).
8. Inspekcijos Klaipėdos teritorijų planavimo statybos valstybinės priežiūros departamento rašte (prokuratūroje gautas 2018 m. balandžio 19 d.) nurodyta, kad, nagrinėjant pranešimo dalį dėl pastatytų statinių S. Š. priklausančiame Žemės sklype, 2015 m. rugpjūčio 18 d. atliktas faktinių duomenų patikrinimas vietoje ir 2015 m. rugsėjo 7 d. užregistruotas Statybos patikrinimo, nagrinėjant skundą, akcijos Nr. SPA-1755-(21.2). Patikrinimo metu nustatyta, kad Žemės sklype yra 58 statiniai, kurie pagal techninius parametrus priklauso nesudėtingųjų statinių kategorijai. S. Š. 2015 m. rugpjūčio 18 d. rašytiniame paaiškinime nurodė, kad žemės sklype 1998 metais šie statiniai jau buvo pastatyti ir priklausė skirtingiems asmenims.
9. Iš byloje surinktų įrodymų nėra galimybės nustatyti, kada tiksliai buvo pastatyti ginčo statiniai. Teismas, įvertinęs atsakovo S. Š. ir kitų atsakovų paaiškinimus, trečiųjų asmenų A. Č. ir J. Č. paaiškinimus, trečiojo asmens Mažeikių rajono savivaldybės administracijos atstovo paaiškinimus, pateiktus draustinio būklės vertinimo aktus, nusprendė, kad tikėtina, jog ginčo statiniai buvo pastatyti laikotarpiu nuo 1970 m. iki 2004 m., kai 2004 m. lapkričio 15 d. atsakovo S. Š. užsakymu buvo sudarytas Nesudėtingųjų statinių išdėstymo brėžinys, kuriame užfiksuoti 58 nameliai, brėžinys 2006 m. rugsėjo 25 d. suderintas ir pasirašytas Mažeikių rajono aplinkos apsaugos agentūros vedėjo N. K.
10. Teismas nepritarė atsakovų atstovės argumentui, kad pagrindas atmesti ieškinį gali būti situacija, kai, ginčo statiniams stovint 30–40 metų, tiek iki Lietuvos Respublikos nepriklausomybės atkūrimo veikusioms, tiek atkūrus nepriklausomybę veikiančioms institucijoms apie juos buvo žinoma, tačiau institucijos jokių veiksmų nesiėmė. Teismų praktikoje laikomasi nuostatos, jog situacija, kai ieškovui, kaip viešojo administravimo subjektui, pažeidus terminą kreiptis į teismą, dėl ko jis prarastų teisę į ieškinio patenkinimą, o atsakovas įgytų teisę naudotis ir disponuoti neteisėtai pastatytais statiniais, prieštarautų tiek Lietuvos Respublikos civilinio kodekso (toliau – CK) 4.103 straipsnio, draudžiančio naudotis ir disponuoti neteisėtais statiniais, esmei ir paskirčiai, tiek Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo jurisprudencijoje ne kartą akcentuotam principui, jog iš ne teisės negali atsirasti teisė.
11. Spręsdamas dėl statinių statybos teisėtumo ir apibendrinęs iki Lietuvos nepriklausomybės atkūrimo galiojusį teisinį reglamentavimą, susijusį su poilsio namelių statyba, teismas nurodė, kad ne tik valstybės saugomoje teritorijoje, bet ir visoje Lietuvoje nuo 1968 m. poilsio stovyklų steigimui galiojo reikalavimai, nustatantys, kad, siekiant įrengti poilsio stovyklas, be kita ko, privalo būti: 1) pagal vykdomųjų komitetų užsakymus projektavimo organizacijų parengtos stovyklų plano schemos; 2) parengiami statinių projektai; 3) gaunami statybos leidimai. Duomenų, kad Žemės sklypo vietoje ginčo statiniams būtų išduoti vykdomųjų komitetų užsakymų projektavimui organizacijų parengtos stovyklų plano schemos, šių statinių projektai bei leidimai juos statyti, pastatytų objektų atidavimo vertinti aktai, byloje nėra. Atsakovo pateiktų archyvinių dokumentų kopijos patvirtina tik tą aplinkybę, jog laikotarpiu nuo 1978 m. iki 1986 m. Mažeikių rajono vykdomųjų komitetų priimamais sprendimais Mažeikių rajone buvo parenkamos vietos poilsio stovyklavietėms įrengti.
12. Mažeikių rajono Sedos seniūno 1996 m. išduoti leidimai G. Š. ir V. V. pasistatyti namelius prie (duomenys neskelbtini) neįrodo šių namelių teisėtumo. Teismas atkreipė dėmesį, kad Sedos seniūnui tuo metu nebuvo suteikta teisė vienvaldiškai priimti sprendimus dėl pastatų statybos valstybinėje žemėje, nes pagal tuo metu galiojusias Lietuvos Respublikos statybos ir urbanistikos ministro 1994 m. gruodžio 22 d. įsakymu Nr. 249 patvirtintas taisykles dėl leidimų statyti ir griauti išdavimo buvo nustatyta, kad leidimus statyti ir griauti išduoda savivaldybių įgaliotos statybos priežiūros tarnybos (taisyklių 4 dalis).
13. Teismas, išanalizavęs ginčo statinių statybos teisėtumą, teisės aktams, priimtiems Lietuvos Respublikai atkūrus nepriklausomybę (Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 1999 m. spalio 19 d. įsakymas Nr. 335 dėl STR 1.07.03:1999 „Mažųjų statinių projektų rengimo bei derinimo tvarkos ypatumai ir šių statinių statybos įteisinimo tvarką“, Lietuvos Respublikos aplinkos ministro 2002 m. balandžio 16 d. įsakymas Nr. 184 dėl statybos techninių reglamentų STR 1.01.06:2002 „Ypatingi statiniai“ ir STR 1.01.07:2002 „Nesudėtingi statiniai (tarp jų laikini) statiniai“

patvirtinimo), nustatė, kad byloje nėra duomenų apie tai, jog ginčo statinių valdytojai atitinkamais statybos laikotarpiais būtų gavę statybą leidžiančius dokumentus, būtų buvę priimti statybos užbaigimo ir statinių pripažinimo tinkamais naudoti aktai. Todėl nusprendė, kad yra pagrindas pripažinti ginčo statinius savavališka statyba.

14. Teismas nustatė, kad Žemės sklypas su jame esančiais ginčo statiniais yra valstybės saugomoje teritorijoje – Draustinėje. Draustinis įsteigtas LTSR Ministrų Tarybos 1974 m. gegužės 16 d. nutarimu Nr. 195 „Dėl gamtos draustinių įsteigimo ir jų tvarkymo Lietuvos TSR“. Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1997 m. gruodžio 29 d. nutarimu Nr. 1486 „Dėl naujų draustinių įsteigimo ir draustinių sąrašų patvirtinimo“ buvo įtvirtintos Plinkšių draustinio ribos, galiojančios ir šiuo metu. Be to, Žemės sklypas priskirtas ne tik draustinio teritorijai, kartu tai yra ir miško žemė, kurioje nenustatyta galimybės statyti statinius.
15. Teismas pripažino, kad Žemės sklype nėra galima ginčo statinių statyba, ginčo statiniai pažeidžia Lietuvos Respublikos saugomų teritorijų įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punkto, 9 straipsnio 3 dalies, 32 straipsnio, Lietuvos Respublikos specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 69 straipsnio 19 punkto, Lietuvos Respublikos miškų įstatymo 11 straipsnio 3 dalies, Lietuvos Respublikos žemės įstatymo 21 straipsnio 1 punkto reikalavimus. Teismas padarė išvadą, kad šiuo atveju atsakovams nėra pagrindo kreiptis į statybą leidžiančius dokumentus išduodančius subjektus dėl statybą leidžiančio dokumento išdavimo (Lietuvos Respublikos teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 9 dalies 1 punktas).
16. Išnagrinėjusi atsakovo V. V., K. B., K. S., J. K. ir keturiasdešimties kitų atsakovo, kurių skundai kasacinėje byloje priimti nagrinėti (šios nutarties 22, 25 punktai), apeliacinius skundus, Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija 2021 m. lapkričio 8 d. nutartimi Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimą paliko nepakeistą.
17. Teisėjų kolegija, pasisakydama dėl apeliacinių skundų argumento, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė taikyti ieškinio senatį, nurodė, kad viešojo intereso gynimas yra siejamas su Saugomų teritorijų įstatymo 8 straipsnio 1 dalies 1 punkte nustatytu draustinių steigimo tikslu – išsaugoti gamtos ir kultūros paveldo teritorinius kompleksus (vertybes), vietas. Būtent tokiame tikslui – išsaugoti Plinkšių kraštovaizdį bei jo gamtinę ekosistemą – ir yra įsteigtas Draustinis. Remdamasi tuo ir proporcingumo bei teisėtų lūkesčių apsaugos principų aspektu teisėjų kolegija nusprendė, kad nagrinėjamo ginčo atveju pažeistas viešasis interesas nusveria statytojų, valdytojų interesą valdyti turimus pastatus ir įgyti nuosavybės teisę į ginčo pastatus. Todėl vien tai, kad ginčo namelių statybos truko nuo 1970 m. iki 2004 m., o kompetentingoms institucijoms nuo 2000 m. buvo žinoma apie Žemės sklype esančius namelius, tačiau jos nepateikė ieškinio, nesudaro pagrindo taikyti bendrąjį ieškinio senaties terminą, nustatytą [CK 1.125 straipsnio](#) 1 dalyje, nes šiuo atveju prioritetą teiktinas viešajam interesui, be to, termino ieškiniui paduoti eigos pradžia laikytina diena, kai ieškovas (prokuroras) gavo pakankamai duomenų, kad yra pažeistas viešasis interesas, o ilgas statinio eksploatavimo laikas savaime nereikia statybos teisėtumo ir nesukuria pagrįsto tokios statybos įteisinimo lūkesčio. Teisėjų kolegija nesutiko su atsakovo argumentais, kad netaikius ieškinio senaties termino valstybinėms institucijoms suteikiamos privilegijos nepaisyti senaties terminų ir teisinių santykių stabilumo principo. Teisėjų kolegija pritarė pirmosios instancijos teismo išvadai, kad ieškinio senaties termino pradžia nagrinėjamo atveju buvo 2018 m. gegužės 15 d.
18. Spręsdama atsakovo apeliacinių skundų argumentą dėl pirmosios instancijos teismo neteisingai nustatyto statinių statybos laikotarpio, kolegija vertino, kad pateikti atsakovo duomenys nėra pakankami paneigti pirmosios instancijos teismo išvados dėl statinių statybos laikotarpio (1970–2004 m.). Bylą grąžinus nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teisme, atsakovai nepateikė jokių kitų rašytinių įrodymų dėl atskirų namelių statybos pradžios, eigos, statybų pabaigos ir kita, kurie pagrįstų, kad ginčo statiniai buvo pradėti statyti iki 1970 m. ir jų statybos buvo baigtos 1998 m. Teisėjų kolegijos vertinimu, byloje esantys 1970 m., 1975 m., 1978 m., 1980 m., 1986 m. Mažeikių rajono liaudies deputatų tarybos vykdomojo komiteto ir kitų valstybės įstaigų priimti sprendimai bei Architektūrinė planinė užduotis yra pakankami išvadai, kad buvo pradėtos procedūros dėl poilsivičių (stovyklavietės) įrengimo, tačiau šie rašytiniai įrodymai nepatvirtina fakto, jog ginčo pastatų statyba iki Lietuvos Respublikai atkūrus nepriklausomybę buvo vykdoma teisės aktų nustatyta tvarka. Byloje nėra duomenų, kad buvo parengta stovyklos plano schema, statinių projektai, gauti teisės aktų nustatyta tvarka statybos leidimai.
19. Nagrinėjamo atveju atsakovai apskritai nepateikė teisės aktų nustatyta tvarka įgaliosios institucijos jiems išduotų leidimų statyti ginčo pastatus. Atsakovai, teigdami, kad neturi jokios galimybės, be pateiktų, pateikti kitų dokumentų, nes jų neišliko (iš archyvo tik 10 lapų dokumentų), nenurodė jokių objektyvių duomenų, kad kokie nors dokumentai, įrodantys namelių statybos teisėtumą, iš esmės egzistavo. Atsižvelgiant į šalių, trečiųjų asmenų paaiškinimus, pagal į bylą pateiktus įrodymus byloje nustatytas faktinės aplinkybės labiau tikėtina, kad dokumentai, patvirtinantys namelių statybų proceso teisėtumą, neegzistuoja, atsižvelgiant ir į tai, kad nė vienas iš didelio skaičiaus atsakovo jokių dokumentų, patvirtinančių namelių statybų teisėtumą, į bylą nepateikė. Be to, atsakovai, teigdami, kad statybos buvo atliekamos teisėtai, pagal tuo metu galiojančius norminius aktus nesiėmė jokių veiksmų, kad įteisintų pastatus. Atsakovai, vykdydami ginčo pastatų statybas, pažeisdami statybas reglamentuojančių teisės aktų reikalavimus, patys prisiėmė atsakomybę už kilsiančias pasekmes.
20. Teisėjų kolegija nesutiko, kad iš atsakovo A. M. buvo atimta teisė gintis nuo pareikštų reikalavimų ar jis būtų buvęs netinkamai informuotas apie teismo procesą. Nustatė, kad atsakovas 2020 m. liepos 11 d. atsiliepimą į patikslintą ieškinį pateikė teismui, naudodamasis Lietuvos teismų informacinės sistemos Viešųjų elektroninių paslaugų posistimi (toliau – EPP), ir atsiliepime nenurodė nei adreso, kuriuo jam būtų įteikti procesiniai dokumentai, nei koku būdu jam turėtų būti įteikti teismo siunčiami procesiniai dokumentai, t. y. atsakovas neišreiškė prašymo, kad procesiniai dokumentai jam būtų siunčiami tik paštu. Paskutinis teismo posėdis pirmosios instancijos teisme vyko 2021 m. balandžio 29 d. Atsakovai A. M., žinodamas apie vykstantį teismo procesą, po to, kai byla kasacinio teismo buvo grąžinta pirmosios instancijos teismui nagrinėti iš naujo, per metus nepasidomėjo bylos eiga. Atsakovams A. M. ir E. Z. apie teismo posėdžius buvo pranešta viešo paskelbimo būdu. Be to, atsakovui A. M. papildomai šaukimus į 2020 m. spalio 29 d. parengiamąjį teismo posėdį, 2021 m. balandžio 7 d., 2021 m. balandžio 29 d. teismo posėdžius teismas siuntė ir per EPP, tačiau duomenų, kad atsakovui per EPP teismo šaukimai buvo pristatyti, nėra. Teisėjų kolegija nusprendė, kad pirmosios instancijos teismas nepažeidė atsakovo A. M. teisės būti išklausytam, todėl nėra absoliutaus šio teismo sprendimo negaliojimo pagrindas.
21. Nagrinėdama atsakovo A. M., E. Z., K. B. apeliaciniuose skunduose keliamą klausimą dėl taikos sutarties sudarymo galimybės, teisėjų kolegija nustatė, kad 2020 m. spalio 12 d. parengiamojo teismo posėdžio metu teismas, siekdamas sutaisyti šalis, paklausė šalių dėl galimybės susitarti taikiai. Ieškovas išsakė nuomonę, kad taikos sutartis galima tik tuo atveju, jei atsakovai pripažintų patikslinto ieškinio reikalavimus, atsakovai pareiškė, kad nepripažįsta patikslinto ieškinio reikalavimų, t. y. nagrinėjamo atveju nėra viena iš šalių neišreiškė valios sudaryti taikos sutartį ir nesutiko daryti nuolaidų, todėl taikos sutarties sudarymas tapo neįmanomas. Ieškovas turi teisę, o ne pareigą sudaryti taikos sutartį. Be to, nėra duomenų, kad patys atsakovai būtų teikę pasiūlymus sudaryti taikos sutartį. Remdamasi tuo, teisėjų kolegija vertino, kad teismas, išnagrinėjęs bylą iš esmės, pagrįstai priėmė sprendimą dėl ginčo esmės ir jokių proceso teisės nuostatų nepažeidė.

III. Kasacinių skundų ir atsiliepimų į juos teisiniai argumentai

22. Kasacinių skundų atsakovai A. V., A. A., A. B., A. B., A. K., A. S., A. V., B. V., D. B., D. N., D. P., D. R., E. A., E. K., E. K., E. P., G. B., G. B., G. Č., H. L., I. K., I. D., J. S., L. R., L. Ž., M. S., R. A., R. K., S. B., S. Š., T. M., V. B., V. D., V. D., V. K., V. K., V. K., V. Š., Z. K. prašo: panaikinti Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimą ir Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. lapkričio 8 d. nutartį; priimti naują sprendimą – atšaukti ieškovo patikslintą ieškinį; priteisti bylinėjimosi išlaidų atlyginimą. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:

- 22.1. Teismai, nagrinėdami bylą iš naujo, nukrypo nuo suformuotos kasacinio teismo praktikos taisyklių, pažeidė lygiateisiškumo principą, valstybės institucijoms suteikė privilegijas nepaisyti senaties terminų ir teisinių santykių stabilumo principo. Atsižvelgdami į tai, kad tiek valstybės institucijoms, tiek savivaldybei apie ginčo namelių egzistavimą buvo žinoma vėliausiai nuo 2000 m., tačiau jos nesiėmė jokių veiksmų ištirti, ar nameliai pastatyti teisėtai, teismai turėjo teisinį ir faktinį pagrindą taikyti bendrąją ieškinio senatį ir ieškinį atmesti. Praėjus labai ilgam laikui nuo namelių pastatymo, atsakovai neturi realių galimybių surinkti įrodymų, patvirtinančių ginčo poilsio namelių statybos teisėtumą, nes didžioji dalis reikiamų įrodymų buvo sunaikinta, suėjus dokumentų saugojimo terminams. Iš asmens negali būti reikalaujama pateikti įrodymus, kurių objektyviai jau nebėra.
- 22.2. Teismai nukrypo nuo suformuotos kasacinio teismo praktikos taisyklių ir tokiu būdu pažeidė įrodymų vertinimo, įrodinėjimo naštos paskirstymo taisykles. Teismai perkėlė įrodinėjimo našlą atsakovams (t. y. ne ieškovas įrodinėjo tariamai nelegalios statybos faktą, o atsakovai turėjo įrodinėti pastatų teisėtą statybos faktą, o tai buvo sudėtingiau dėl sunaikintų statybos, administracinių ir mokesčių dokumentų). Atsakovai negali būti įpareigoti įrodinėti to, ko jie objektyviai nebegali įrodyti, nes dokumentai yra sunaikinti ir dingę.
- 22.3. Nagrinėjamu atveju būtent ieškovas (prokuroras) privalėjo pateikti teismui tiesioginius arba netiesioginius duomenis apie ginčo poilsio namelių statybos laikotarpį. Šis faktas labai svarbus, kadangi nuo jo priklauso, ar poilsio namelių statyba gali būti pripažinta neteisėta, kaip pažeidžianti Miškų įstatymo, Saugomų teritorijų įstatymo nuostatas. Atsakovų įsitikinimu, nameliai buvo statyti iki įsigaliojant mininiams įstatymams, o įstatymai neturi atgalinio veikimo galios (lot. *lex retro non agit*). Tuo tarpu prokuroro pozicija buvo itin pasyvi. Ieškinyje prokuroras nurodė, kad poilsio nameliai, tikėtina, statyti sovietmečiu, tačiau esminiu ieškinio pagrindu nurodė Saugomų teritorijų įstatymo ir Miškų įstatymo normas, neleidžiančias statybos saugomose teritorijose.
- 22.4. Teismai pažeidė atsakovų Lietuvos Respublikos Konstitucijoje 23 straipsnyje įtvirtintą teisę netrukdomai valdyti ir naudoti poilsio namelius, pastatytus prieš keliasdešimt metų. Vien aplinkybė, kad poilsio nameliai nėra įregistruoti viešame registre, nesudaro pagrindo įpareigoti atsakovus visus juos griauti. Nepriklausomai nuo to, kad nameliai stovi saugomoje teritorijoje, atsakovams privalo būti garantuojama teisė tuos namelius valdyti ir naudoti bent jau iki tol, kol šie nameliai susidėvės.
- 22.5. Valstybės institucijos buvo aplaidžios, ilgą laiką tarpą nesiimdamos jokių priemonių, todėl naštos už tokių klaidų taisymą negalima užkrauti atsakovams.
23. Ieškovas atsiliepimu į šios nutarties 22 punkte nurodytą kasacinį skundą prašo jį atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 23.1. Atsakovų prašymas taikyti bendrą ieškinio senatį yra nepagrįstas, nes ieškiniu nėra skundžiami jokie administraciniai aktai ar sandoriai. Atsakovai nenurodo jokių aplinkybių, kurios būtų pagrindas manyti, kad konkretus laikotarpis yra galimas kaip atskaitos taškas taikyti bendrą senaties terminą. Šiuo atveju yra svarbi aplinkybė, kad statiniai savavališkai pastatyti teritorijoje, kurioje tai daryti draudžia įstatymai, ir pažeidimas tęsiasi iki šiol.
- 23.2. Atsakovai viso proceso metu nepateikė: duomenų, patvirtinančių statinių teisėtumą ir (ar) jų statybos teisėtumą; duomenų, kad būtų dėtos pastangos statinius įteisinti ar kad apskritai tokia galimybė egzistuoję; notaro patvirtintų statinių pirkimo–pardavimo ar kitokių valdymo teisę patvirtinančių sutarčių; duomenų, kad ginčo statiniai būtų privatizuoti ir perduoti atsakovo ar trečiųjų asmenų vardu įstatymo nustatyta tvarka.
- 23.3. Nustačius, kad statiniai pastatyti teritorijoje, kurioje tai daryti draudžiama, pastatyti nelegaliai, t. y. tam neturint reikiamų leidimų, ir įvertinus, kad nebuvo pagrindo susiformuoti teisėtiems lūkesčiams, neliko kliūčių statinius pašalinti ir tokiu būdu nutraukti pažeidimą. Šiuo atveju įpareigojimo nugriauti ginčo statinius netaikymas atsakovams pažeistų visuomenės interesus į saugomas gamtos teritorijas, kuriose ribojama žmogaus veikla. Galiojant bendrajam principui, kad iš neteisės teisė neatsiranda, neteisėtai pastatyti statiniai negali būti ginami kaip teisėtas nuosavybės objektas.
- 23.4. Visiškai ignoruojama, kad valdžios institucijos neišdavė jokių leidimų ginčo teritorijoje statyti statinius, o statinių nepašalinimas iki šiol buvo naudingas tik atsakovams, todėl teiginiai, kad valstybė turėtų asmenims atlyginti už neteisėtai pastatytų statinių nugriovimą, yra tik deklaratyvūs ir nepagrįsti. Dėl pareigūnų delsimo nukentėjo tik valstybė, jos saugotinos vertybės, neigiamai veikiamas draustinis ir augmenija.
24. Trečiasis asmuo Tarnyba atsiliepimu į šios nutarties 22 punkte nurodytą kasacinį skundą prašo jį atmesti. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 24.1. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-410-701/2017](#) 59 punkte pateiktas išaiškinimas („teismas gali atsakyti ginti viešąjį interesą net ir tais atvejais, kai prokuroras nors ir nepraleido vieno mėnesio termino kreiptis į teismą (skaičiuojant nuo momento, kai surinkti ar turėjo būti surinkti duomenys apie viešojo intereso pažeidimą), tačiau yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisinių santykių atsiradimo momento. Taigi akcentuojamas viešojo ir individualaus interesų derinimo bei jų teisingos pusiausvyros užtikrinimo būtinumas, kuris sprendžiamas atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybes“) neturėtų būti taikomas, nes ginčas dėl tam tikrų administracinių aktų teisėtumo, jų panaikinimo nebuvo keliamas. Į bylą nepateikti jokie administraciniai aktai, patvirtinantys, kad ginčo statiniai yra atsakovų nuosavybė ar kad jie buvo pastatyti teisėtai, kuriuos būtų galima ginčyti atsižvelgiant į minėtą išaiškinimą.
- 24.2. Kadangi ieškovui (prokurorui) šiuo atveju teisė į ieškinį atsirado tik Tarnybai 2017 m. birželio 8 d. pradėjus Draustinio planavimo dokumentų rengimo procedūras, nustačius Draustinyje esamus statybų pažeidimus ir su 2018 m. balandžio 3 d. prašymu kreipusis į ieškovo, Tarnyba laiko, jog ieškovas, gindamas viešąjį interesą ir siekdamas apginti Konstitucijos saugomą interesą, priklausančią visuomenei, 2018 m. birželio 8 d. su ieškiniu kreipdamasis į teismą nepraleido ieškinio senaties termino.
- 24.3. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, jog ieškinio senaties termino praleidimas nėra kliūtis teismui išspręsti teisingo saugomos teritorijos planavimo ir naudojimo klausimą, įgyvendinti teisingumą saugomų teritorijų planavimo ir naudojimo teisiniuose santykiuose, pašalinant imperatyviųjų teisės normų pažeidimus ir kartu apgamt viešąjį interesą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-89/2013](#)). Remiantis minėtu išaiškinimu šiame ginče neturėtų būti taikoma ieškinio senatis, nes valstybės saugomoje teritorijoje ginčo statiniai visą laiką buvo neteisėti, nėra jokių teisinių pagrindų juos įteisinti rengiant Draustinio tvarkymo plano sprendinius, o kartu užtikrinti tinkamą Draustinio naudojimą (saugojimą).
- 24.4. Į bylą nėra pateikti įrodymai, jog ginčo statinių statyba buvo pradėta, vykdyta ir baigta laikantis tą procesą reglamentuojančių teisės normų reikalavimų, nepateikti ir kitokie dokumentai (sutarčios), patvirtinantys, kad statiniai yra atsakovų nuosavybė. Faktas, kad atsakovai iki šiol nesiėmė jokių veiksmų, siekdamį įteisinti ginčo statinius, o kartu ir įgyti atitinkamas savininkų teises ir pareigas, patvirtina tai, jog jie suvokia šių statinių neteisėtumą.
25. Kasacinis skundu atsakovai A. M. ir E. Z. prašo: panaikinti Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimo dalį, kuria šie atsakovai įpareigoti atlikti veiksmus dėl jų valdomų statinių nugriovimo ir statyb vietės sutvarkymo, o jiems neįvykdžius teismo sprendimo minėtus veiksmus įpareigojamas atlikti trečiasis asmuo Inspekcija, į kuria iš atsakovų priteistas bylinėjimosi išlaidų atlyginimas; priimti naują sprendimą – atmesti ieškovo patikslintą ieškinį. Kasacinis skundas grindžiamas šiais argumentais:
- 25.1. Pažeista atsakovo A. M. teisė būti išklausytam, nes atsakovas nebuvo tinkamai informuotas apie bylos nagrinėjimą teisme. Tai pripažintina absoliučiu sprendimo negaliojimo pagrindu. Bylą antrą kartą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme būtinybės įteikti

atsakovui procesinius dokumentus viešo paskelbimo būdu nebuvo, nes nagrinėjant bylą pirmą kartą tos pačios instancijos teisme dokumentai jam buvo įteikiami asmeniškai. Atsakovas A. M. sutikimo gauti procesinius dokumentus per EPP nedavė. Apeliacinės instancijos teismo pateikta argumentacija, neva atsakovas, pateikdamas atsiliepimą į patikslintą ieškinį per EPP, veikė savo rizika, nes atsiliepime nenurodė adreso, kuriuo jam turėtų būti siunčiami procesiniai dokumentai, taip pat nenurodė pageidavimo, kad jis procesinius dokumentus sutinka gauti kitu būdu, yra neatitinkanti teisinio reglamentavimo, pagal kurį, byloje dalyvaujančiam asmeniui procesiniame dokumente (šiuo atveju atsiliepime į patikslintą ieškinį) nenurodžius minėtų duomenų, turėjo būti nustatytas terminas šio dokumento trūkumams pašalinti, o per nustatytą terminą jų nepašalinus, dokumentas (šiuo atveju atsiliepimas) neturėjo būti teismo priimamas.

- 25.2. Įvertinus tai, kad atsakovai turėjo pateikti į bylą įrodymus, jog statiniai pastatyti teisėtai, tai, kad rašytiniai įrodymai dėl pasibaigusių jų saugojimo terminų nėra išlikę ir atsakovams neturint galimybės atkurti sunaikintų dokumentų, pirmosios instancijos teismas, pažeisdamas atsakovų teisę į teisingą bylos išnagrinėjimą, neleido atsakovams įgyvendinti jiems tekusios įrodinėjimo pareigos – t. y. teismas nepagrįstai atsisakė apklausti kaip liudytojus V. D. ir J. L.
- 25.3. Nepaisydami Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – ir EŽTT) išaiškinimo, kad riziką, atsirandančią dėl valstybės institucijos klaidų, privalo priimti pati valstybė ir klaidų negalima taisyti suinteresuotų asmenų sąskaita, teismas atsakomybę dėl institucijų neteisėtų sprendimų nepagrįstai perkėlė atsakovams.
- 25.4. Pirmosios instancijos teismas ieškovo naudai išreiškė šališkumą dėl galimybės užbaigti bylą taikiai, nes ieškovui pareiškus, kad esminė sutarties sąlyga yra ieškinio reikalavimų pripažinimas, teismas paklausė atsakovų, ar jie nesutinka nugriauti statinių. Tokiu būdu buvo nukrypta ir nuo kasacinio teismo išaiškinimų dėl taikos sutarties sampratos, pagal kurią taikos sutartis sudaroma abipusių nuolaidų būdu, o ne pripažįstant ieškinį.
- 25.5. Nesutiktina su bylą nagrinėjusių teismų pozicija priteisti į valstybės biudžetą iš kiekvieno atsakovo kaip pralaimėjusios šalies po 75 Eur žyminio mokesčio. Atsakovas S. Š. yra žemės sklypo savininkas, visi reikalavimai pareikšti dėl statinių, esančių viename žemės sklype, tik skirtingiems asmenims, tačiau iš esmės tai yra vienas neturinio pobūdžio reikalavimas nugriauti statinius, esančius tame pačiame žemės sklype. Todėl manytina, kad dėl tame pačiame žemės sklype esančių statinių skirtingiems atsakovams yra mokamas vienas ir tas pats žyminis mokestis. Tai, kad prokuroras siekė koncentruotumo principo ir teikė vieną ieškinį, nesupponuoja atsakovų pareigos mokėti kiekvienam po atitinkamo dydžio žyminį mokestį.
26. Ieškovas atsiliepimu į atsakovų A. M. ir E. Z. kasacinį skundą prašo jį atmesti. Atsiliepime ieškovas nurodė, kad dėl teismų padaryto įrodinėjimą reglamentuojančių proceso normų pažeidimo ir nukrypimo nuo kasacinio teismo praktikos šios kategorijos bylose pasisakė atsiliepime į kitų atsakovų kasacinį skundą (žr. šios nutarties 23 punktą) ir papildomai išdėstė šiuos argumentus:
- 26.1. Atsakovo A. M. argumentas dėl netinkamo informavimo apie procesą yra deklaratyvus, neatitinka nustatytų aplinkybių, jis žinojo apie vykstantį procesą, tačiau nesidomėjo jo eiga, nors domėtis nagrinėjamos bylos eiga yra bylos šalies pareiga.
- 26.2. Nagrinėjamu atveju bylos šalys atsisakė daryti bet kokias nuolaidas, dėl to taikos sutarties sudarymas neįmanomas, o atsakovų reikiamos pretenzijos ir reikalavimas sudaryti taikos sutartį iš esmės pažeidžia jos esmę ir paskirtį. Ieškovas laikosi pozicijos, kad taikos sutartis negalima, nes būtų neapgintas viešasis interesas.
27. Atsakovas K. B. prisidėjimu prie šios nutarties 22 ir 25 punktuose nurodytų kasacinių skundų prašo tenkinti šiuos skundus.
28. Trečiasis asmuo Inspekcija atsiliepimu į šios nutarties 22 ir 25 punktuose nurodytus kasacinius skundus nurodė, kad nėra pagrindo tenkinti dalies atsakovų pateiktus kasacinius skundus ir panaikinti Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. lapkričio 8 d. nutartį, kuria Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimas paliktas nepakeistas. Atsiliepime nurodomi šie argumentai:
- 28.1. Ieškovas (prokuroras) ėmėsi veiksmų specifinio nuosavybės teisės subjekto – valstybės pažeistoms nuosavybės teisėms bei teisėtiems interesams ginti, jo atliktas tyrimas ir ieškinyje pateiktas per protingą laiką nuo sužinojimo apie galimą teisės pažeidimą. Žemesnės instancijos teismai patikrino bei įvertino šias aplinkybes ir ieškovo veiksmus, jų intensyvumas nustatant aplinkybes bei renkant duomenis, įrodymus jiems pagrįstai nekėlė abejonių. Faktas, kad kitos institucijos, įgaliotos įgyvendinti ir ginti joms priskirtas funkcijas bei interesus, nepateikė tokio ieškinio, nesudaro pagrindo atmesti ieškinį.
- 28.2. Viena iš būtinų sąlygų sprendžiant klausimą dėl statinių valdymo fakto patvirtinimo – statinių teisėtumas. Šioje byloje nėra jokių duomenų, kad atsakovams nustatyta tvarka buvo išduoti statybą leidžiantys dokumentai. Todėl atsakovų teiginiai apie pažeistas jų nuosavybės teises, teisėtus interesus ar pagrįstus lūkesčius yra niekuo nepagrįsti ir prieštarauja teisiniam reguliavimui bei kasacinio teismo praktikai.
- 28.3. Įvertinus Statybos įstatymo 14 straipsnio 1 dalies 3–4 punktuose nustatytą statytojo pareigą turėti nustatyta tvarka patvirtintą projektinę dokumentaciją bei statybą leidžiantį dokumentą, atsakovai viso proceso metu nepateikė jokių įrodymų, kurie pagrįstų jų nurodomų aplinkybių teisingumą, neįrodė, kad jų naudojami statiniai yra pastatyti teisėtai.
- 28.4. Teismai pagrįstai atsakovų teiginius, kad statybą leidžiantys dokumentai neišliko, vertino kaip neįrodytus ir nepagrįstus, nes tas faktas, kad to pobūdžio dokumentus saugojusios institucijos tokių dokumentų dėl įvairių priežasčių neturi, nepatvirtina tos aplinkybės, kad tokie dokumentai iš viso buvo išduoti. Šios aplinkybės atsakovai neįrodinėjo.
- 28.5. Statybą leidžiantis dokumentas išduodamas tik tada, kai statytojas pateikia įstatyme nustatytus dokumentus, tarp jų statinio projektą, ir kai įsitikinama, kad statyba atitinka teritorijų planavimo dokumentuose nustatytus statybos sklypo tvarkymo reikalavimus (reglamentą) bei projektavimo sąlygų sąvado reikalavimus. Todėl statybos leidimui negali būti prilyginti tokie administraciniai aktai, kuriuos priima kiti viešojo administravimo subjektai, tarp jų seniūnas ar kitas asmuo, kuriam nesuteikta kompetencija išduoti tokio pobūdžio dokumentus.
- 28.6. Ta aplinkybė, jog per visą statinio eksploatavimo laiką nebuvo konstatuotas savavališkos statybos faktas, savaime nereikia statybos teisėtumo ir neperkelia įrodinėjimo naštos institucijoms, atsakingoms už statybos teisėtumo priežiūrą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 5 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-218-248/2018](#)).
- 28.7. A. M. teismo proceso metu davė parodymus, per EPP teikė procesinius dokumentus, žinojo apie vykstantį procesą ir turėjo pareigą būti rūpestingas ir atidus, domėtis proceso eiga bei jam tenkančiomis pareigomis. Jei, žinodamas visas šias aplinkybes, A. M. pasirinko elgtis neapdairiai, tokio elgesio keliama rizika ir pasekmės tenka jam pačiam.
29. Kitų atsiliepimų į šios nutarties 22 ir 25 punktuose nurodytus kasacinius skundus įstatymų nustatyta tvarka negauta.

Teisėjų kolegija

konstatuoja:

Dėl bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų

30. Pagal civiliniame procese galiojantį dispozityvumo principą teismo nagrinėjimo dalyko nustatymas yra ginčo šalių, o ne teismo pareiga, teismas nagrinėja ginčą neperžengdamas ginčo šalių nustatytų ribų. Viena iš šio principo išraiškų yra įtvirtinta Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso (toliau – ir [CPK](#)) 353 straipsnyje, kuris apibrėžia bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribas. Pagal šio straipsnio pirmąją dalį kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Toks bylos nagrinėjimo kasaciniame teisme ribų (ir kartu kasacinio proceso paskirties) apibrėžimas reiškia, kad kasacinis teismas sprendžia išimtinai teisės klausimus, be to, tik tokius klausimus, kurie yra tiesiogiai iškelti kasaciniame skunde. Kasacinio nagrinėjimo dalykas yra kasaciniame skunde nurodyti motyvuoti kasacijos pagrindai.
31. [CPK 347 straipsnio](#) 1 dalies 3 punkte įtvirtintas reikalavimas kasaciniame skunde nurodyti išsamius teisinius argumentus, kurie patvirtintų [CPK 346](#) straipsnyje nurodytų kasacijos pagrindų buvimą, reiškia, kad kasaciniame skunde nurodyti kasacijos pagrindai turi būti siejami su kasaciniu skundu skundžiamo apeliacinės instancijos teismo procesinio sprendimo motyvu ir teisiniu argumentu klaidu, apeliacinės instancijos teismo padarytu teisės normų pažeidimu atskleidimu. Kasacinio teismo teisėjų atrankos kolegijos padarytas kasacinio skundo apibendrintas vertinimas (kaip atitinkančio įstatymo reikalavimus) ne visada reiškia, kad kiekvienas skundo argumentas ar jų grupė atitinka įstatymo nustatytus reikalavimus – suformuluoja kasacinio nagrinėjimo dalyką. Detalu skundo argumentu vertinama atlieka byla kasacine tvarka nagrinėjanti teisėjų kolegija (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. birželio 28 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-373/2013](#)).
32. Nagrinėjamoje byloje pateikti du kasaciniai skundai. Dalis atsakovų (trisdešimt devyni atsakovai, nurodyti šios nutarties 22 punkte, bei prie šių atsakovų kasacinio skundo prisidėjęs atsakovas K. B.) kasaciniu skundu teikia trejopo pobūdžio argumentus: dėl teisės normų, reglamentuojančių ieškinio senatį, kai pareiškiamas ieškinys viešajam interesui apginti, netinkamo taikymo; dėl įrodinėjimo taisyklių ir įrodinėjimo naštos paskirstymo pažeidimo; dėl nuosavybės teisės pažeidimo. Kasaciniu skundu atsakovai teikia apibendrinto pobūdžio argumentus, nedetalizuodami kiekvieno iš atsakovų situacijos konkrečiai. Pažymėtina, kad kasaciniame skunde pateikti argumentai, susiję su poilsio nameliais kaip nekilnojamaisiais daiktais, ir nepateikti argumentai, susiję su kilnojamųjų daiktų, priklausančių atsakovams E. A. ir S. S., pašalinimu.
33. Trys atsakovai (A. M. ir E. Z. bei prie šių atsakovų kasacinio skundo prisidėjęs atsakovas K. B.) kasaciniu skundu teikia argumentus dėl netinkamo teisės normų, reglamentuojančių valstybės klaidų taisymą neteisėtos (savavališkos) statybos atveju, procesinių dokumentų įteikimą, įrodinėjimo taisyklės, taikos sutarties sudarymą, teismo nešališkumą, žyminių mokesčių, žyminių mokėstį, aiškinimo ir taikymo. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad nors atsakovai kasaciniame skunde nurodo, jog jų kasacinio skundo pagrindas yra ir teisės normų, reglamentuojančių ieškinio senatį terminą, aiškinimas ir taikymas, vis dėlto argumentų dėl šių teisės normų aiškinimo ir taikymo netinkamumo šie atsakovai nepateikė. Šių atsakovų argumentai dėl valstybės klaidų taisymo neteisėtos (savavališkos) statybos atveju iš esmės sutampa su kitų atsakovų pateiktame kasaciniame skunde išdėstytais argumentais dėl nuosavybės teisės pažeidimo, todėl dėl šių argumentų teisėjų kolegija pasisakys kartu. Kasaciniu skundu atsakovai argumentus dėl proceso teisės normų, reglamentuojančių procesinių dokumentų įteikimą, netinkamo aiškinimo ir taikymo teikia tik atsakovo A. M. atžvilgiu, todėl teisėjų kolegija dėl nurodytų proceso teisės normų pasisakys tik šio atsakovo atžvilgiu. Atsakovai E. Z. ir A. M. bei prie jų kasacinio skundo prisidėjęs atsakovas K. B. kasacinio skundo argumentais dėl įrodinėjimo taisyklių pažeidimo nurodo, kad šios taisyklės buvo pažeistos tuo, kad atsakovams nebuvo suteikta galimybė į bylą įtraukti liudytojus Sedos seniūną V. D. bei atsakovo E. Z. uošvį J. L. Atsakovas K. B. prašymų kviesti liudyti nurodytus asmenis neteikė, jo teisės šiuo atžvilgiu nebuvo pažeistos, todėl teisėjų kolegija dėl argumentų, susijusių su įrodinėjimo taisyklių pažeidimu, pasisakys tik dėl atsakovų E. Z. ir A. M.
34. Dalis atsakovų (A. Ž., D. M., D. Z., I. Ž., I. N., J. K., K. S., M. J., N. T., R. F., S. J., V. V., V. K.) kasacinio skundo neteikė.

Dėl nuosavybės teisės pažeidimo

35. Atsakovai kasaciniais skundais teigia, kad teismų sprendimais be pagrindo buvo paimta jų nuosavybė visuomenės poreikiams ir kad valstybės institucijų klaidos turi būti taisomos pačios valstybės, o ne individualių asmenų sąskaita.
36. Teisė į nuosavybės neličiamumą yra konstitucinė teisė, kurią asmeniui garantuoja Konstitucijos 23 straipsnis. Konstitucinis Teismas, aiškindamas šį Konstitucijos straipsnį, yra konstatavęs, kad savininkas turi teisę su jam priklausančiu turtu atlikti bet kokius veiksmus, išskyrus uždraustus įstatymu, naudoti savo turtą ir lemti jo likimą bet kokių būdu, kuriuo nepažeidžiamos kitų asmenų teisės ir laisvės (pvz., 2006 m. kovo 14 d., 2008 m. gegužės 20 d., 2008 m. spalio 30 d. nutarimai).
37. Konstitucinės teisės į nuosavybės neličiamumą turinys yra, *inter alia* (be kita ko), detalizuotas [CK 4.37 straipsnio](#) 1 dalyje, kurioje įtvirtinta, kad nuosavybės teisė – teisė savo nuožūra, nepažeidžiant įstatymų ir kitų asmenų teisių ir interesų, valdyti, naudoti nuosavybės teisės objektą ir juo disponuoti. Ši nuostata patvirtina, jog tik pats savininkas sprendžia, kaip įgyvendinti savo nuosavybės teisę, įskaitant ir disponavimą savo turto objektu teisę (tiek, kiek tokios diskrecijos neriboja įstatymai ir naudojimas šia diskrecija nepažeidžia kitų asmenų teisių ir teisėtų interesų). Vis dėlto nuosavybės teisė, kad ir kokią plačią diskreciją savininkas turi šios teisės įgyvendinimo kontekste, nėra absoliuti. Tas yra pripažįstama ir konstitucinėje doktrinoje (pvz., Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas).
38. EŽTT taip pat pripažįsta teisės į nuosavybės apsaugą ribojimo (įskaitant ir atėmimą) pagal Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių konvencijos (toliau – ir Konvencija) Protokolo Nr. 1 1 straipsnį galimybę, tačiau, kaip yra konstatuota šio teismo jurisprudencijoje, bet koks valstybės institucijos trukdymas (Konvencija bendriausia prasme yra skirta valstybės veiksams vertinti) asmeniui naudotis nuosavybe turi būti teisėtas, skirtas viešajam interesui apsaugoti ir siekti teisėto tikslo tokiomis priemonėmis, kurios yra proporcingos šiam tikslui. Trukdymas naudotis nuosavybe turi užtikrinti teisingą pusiausvyrą tarp visuomenės poreikių ar bendrojo visuomenės intereso ir asmens pagrindinių teisių apsaugos reikalavimų (pvz., 2013 m. lapkričio 12 d. sprendimas byloje *Pyrantienė prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 45092/07, par. 38–39; 2014 m. spalio 14 d. sprendimas byloje *P. prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 31102/06, par. 36).
39. Nuosavybės teisė gali būti apribota (įskaitant ir kraštutinį jos ribojimo būdą, t. y. nuosavybės teisės objekto paėmimą), tačiau šios subjektinės teisės į nuosavybės neličiamumą ir apsaugą ribojimams pagrįsti yra būtina trijų sąlygų visuma: 1) pats ribojimo pagrindas yra nustatytas įstatymu; 2) ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant užtikrinti visuotinai svarbius (viešuosius) tikslus; 3) turi būti užtikrinta teisinga pusiausvyrą (proporcingumas) tarp ginamo (viešojo) ir ribojamo (asmeninio) interesų. Kuo labiau varžoma subjektinė teisė į nuosavybės neličiamumą ir apsaugą, tuo reikšmingesnis turi būti ginamas viešasis interesas, kad toks varžymas būtų laikomas proporcinga ribojimo priemone (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 16 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-86-969/2019](#), 32 punktas).
40. Nagrinėjamos bylos atveju atsakovų nuosavybės teisės ribojimas (pagal EŽTT jurisprudencijos kriterijus – naudojimosi nuosavybe kontrolė) atitinka teisėtumo sąlygą – draudimas statyti statinius draustinyje, miško žemėje ir įpareigojimas juos nugriauti yra įtvirtintas Lietuvos teisėje.

41. Pagrindas riboti savininko nuosavybės teisę į statinį egzistuoja, be kita ko, tais atvejais, jeigu statinys yra pastatytas savavališkai arba pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą. Nuosavybės teisė tokiais atvejais ribojama, įpareigojant savininką susilaikyti nuo aktyvių nuosavybės teisės įgyvendinimo veiksmų – draudžiant savininkui disponuoti ir naudotis tokiu nekilnojamojo turto objektu ([CK 4.103 straipsnio 1 dalis](#)). Be to, savininkas savavališkos statybos ar statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą atvejais gali būti įpareigotas prieš savo valią imtis disponavimo turto veiksmų, pvz., nugriauti statinį, išardyti ar perstatyti statinio dalis (Teritorijų planavimo ir statybos valstybinės priežiūros įstatymo 14 straipsnio 7 dalies 2–3 punktai, Statybos įstatymo 33 straipsnio 2 dalies 1–2 punktai). Nurodytos savavališkos statybos ar statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinių šalinimo priemonės, kurių taikymas reiskia savininko nuosavybės teisės ribojimą, yra įtvirtintos įstatymų lygmeniu. Pats įstatymų leidėjas pripažįsta, kad šios priemonės yra *ultima ratio* (krašutinės priemonės), taikomos tik tais atvejais, jeigu nėra pagrindo kitais būdais pašalinti savavališkos statybos ar statybos pagal neteisėtai išduotą statybą leidžiantį dokumentą padarinius. Pažymėtina, kad ir konstitucinėje doktrinoje pripažįstama, jog aptariamų kraštutinių priemonių taikymas tam tikrais atvejais būtinas demokratinėje visuomenėje ir yra konstituciškai pagrįstas (pvz., Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarimas).
42. Pagal Saugomų teritorijų įstatymo 4 straipsnio 1 dalies 1 punktą, draustiniai yra saugomų teritorijų sistemos dalis. Šio įstatymo 9 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktuose yra įtvirtintas statybų gamtiniuose ir kompleksiniuose draustiniuose reglamentavimas: leidžiama remontuoti, rekonstruoti esamus statinius laikantis draustinio tvarkymo plane ir (ar) savivaldybės ar vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentuose nustatytų sprendinių, jeigu nurodyti planai nustato specifines sąlygas ir galimybes jų rekonstrukcijai (1 punktas); sodybos pastatai ir inžineriniai statiniai statomi, rekonstruojami laikantis etnografinio regiono architektūros ir sodybų planavimo tradicijomis pagrįstų reikalavimų (2 punktas). Taigi, pagal Saugomų teritorijų įstatymo nuostatas draustinio teritorijoje galima rekonstruoti, remontuoti esamus statinius laikantis draustinio tvarkymo plane ir (ar) savivaldybės ar vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentuose nustatytų sprendinių, o poilsio namelių statyba apskritai nėra galima.
43. Specialiųjų žemės naudojimo sąlygų įstatymo 69 straipsnio 1 dalies 19 punkte įtvirtintas draudimas gamtiniuose ir kompleksiniuose draustiniuose statyti statinius, išskyrus statinius, kurių statyba atitinka savivaldybės ir (ar) vietovės lygmens kompleksinio teritorijų planavimo dokumentų ir saugomų teritorijų specialiojo teritorijų planavimo dokumentų sprendinius ir atvejus, kai Saugomų teritorijų įstatyme nustatytais sąlygomis: a) statomi statiniai, susiję su draustinio steigimo tikslais; b) statomi statiniai, būtini vykdant veiklą, kuriai taikomos išimties pagal šio straipsnio nuostatas; c) statomi sodybos statiniai buvusios sodybos vietoje; d) atkuriami kultūros paveldo objektai pagal Nekilnojamojo kultūros paveldo apsaugos įstatymą; e) statomi statiniai, siekiant užtikrinti valstybės sienos apsaugą, valstybinio jūrų uosto veiklą; f) statomi sodybos pastatai ir inžineriniai statiniai sodybose; g) atstatomi identiški buvusių sodybų pastatai ir jų inžineriniai statiniai pirminėse jų stovėjimo vietose.
44. Miškų įstatymo 2 straipsnio 20 dalyje įtvirtinta, kad miško žemė – apaugę mišku žemės plotai – medynai, taip pat neapaugę mišku žemės plotai – kirtavietės, žuvę medynai, miško laukymės, miško aikštės, mažosios miško pelkės, miško medelynai, sėklinės miško medžių plantacijos ir klonų rinkiniai, miškui įveisti skirta žemė. Prie miško žemės priskiriami tuose pačiuose plotuose esantys miško keliai, kvartalų, technologiniai proskiebiai ir linijos, priešgaisrinės juostos, medienos sandėlių ir kitų su mišku susijusių įrenginių (griovių, pralaidų, tiltelių, priešgaisrinių bokštų ir kitų) užimti plotai, poilsio aikštelės, žvėrių pašarų aikštelės.
45. Miškų įstatymo 11 straipsnio 3 dalyje įtvirtinta, kad miško žemė gali būti paverčiama kitomis naudmenomis tik šiame įstatyme nustatytais išimtiniais atvejais, tarp kurių nurodyta: buvusioms sodyboms privačioje miško žemėje atstatyti Vyriausybės nustatyta tvarka (7 punktas); gyvenamosioms teritorijoms miestuose formuoti, kai miško žemės pavertimą kitomis naudmenomis inicijuoja savivaldybės, kurios teritorijos mėsingumas yra didesnis kaip 50 procentų ir kurioje nėra galimybės šių teritorijų formuoti ne miško žemėje, administracijos direktorius, išskyrus Neringos savivaldybę (8 punktas); teisėtai pastatyto pastato arba pastato kartu su jo priklausiniais, Nekilnojamojo turto registre įregistruoto kaip atskiro nekilnojamojo turto objekto (pagrindinio daikto), sklypui formuoti (9 punktas). Taigi, Miškų įstatyme nėra įtvirtinta galimybė miško žemėje formuoti Nekilnojamojo turto registre neįregistruoto nekilnojamojo turto sklypą, išskyrus buvusioms sodyboms privačioje miško žemėje atstatyti, t. y. nėra nustatyta galimybė statyti poilsia vietas ar gyvenamuosius namus, išskyrus šiame įstatyme nurodytas išimtis.
46. Konstitucinis Teismas yra išaiškinęs, kad, atsižvelgiant į ekologinę, socialinę ir ekonominę miško reikšmę aplinkai, miškams, kaip ypatingiems nuosavybės teisės objektams, įstatymu gali būti nustatytas specialus, ypatingas teisinis režimas, lemiantis miško savininkų nuosavybės teisės tam tikrus apribojimus ir suvaržymus (Konstitucinio Teismo 1998 m. birželio 1 d. nutarimas; 2006 m. kovo 14 d. nutarimas). Konstitucinio Teismo 2006 m. kovo 14 d. nutarime taip pat konstatuota, kad Statybų privačioje žemėje reglamento, patvirtinto Lietuvos Respublikos Vyriausybės 1995 m. gruodžio 22 d. nutarimu Nr. 1608, 2 punkto nuostata „miškų ūkio paskirties žemėje pastatų statyba leidžiama <...>“, kai tokių pastatų reikia miškų ūkio veiklai“ ta apimtini, kuria miškų ūkio paskirties žemėje leidžiama statyti ne tik medienos sandėlius bei kitus su mišku susijusius įrenginius, bet ir kitus pastatus, prieštarauja Konstitucijos 94 straipsnio 2, 7 punktais, konstituciniam teisinės valstybės principui, Miškų įstatymo 2 straipsnio 3 daliai ir Žemės įstatymo 26 straipsnio 1 dalies 3 punktui. Lietuvos vyriausiasis administracinis teismas ir Lietuvos Aukščiausiasis Teismas bylose, kuriose sprendžiami statybų miško (miškų ūkio paskirties) žemėje teisėtumo klausimai, formuoja nuoseklią praktiką, jog, vadovaujantis nurodytu Konstitucinio Teismo išaiškinimu bei Miškų ir Žemės įstatymų nuostatomis, tokios paskirties žemėje gyvenamųjų ir su jais susijusių pastatų statyba draudžiama (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 8 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-267/2013](#); 2013 m. birželio 28 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-354/2013](#); 2018 m. birželio 29 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. e3K-3-281-403/2018](#); Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2008 m. vasario 12 d. nutartį administracinėje byloje Nr. A-556-206/2008; kt.).
47. Nurodytą teisinį reguliavimą išsamiai įvertino bylą nagrinėję teismai; dėl šių teismų padarytų išvadų atsakovai argumentų kasaciniu skundu neteikia.
48. Nagrinėjamoje byloje ieškovas (prokuroras) pareiškė ieškinį atsakovams siekdamas apginti viešąjį – aplinkos apsaugos – interesą. Valstybė, įgyvendindama Konstitucijos 53 ir 54 straipsnių nuostatas, rūpinasi natūralios gamtinės aplinkos, gyvūnijos ir augalijos, atskirų gamtos objektų ir ypač vertingų vietovių apsauga, prižiūri, kad su saiku būtų naudojami, taip pat atkuriami ir gausinami gamtos ištekliai, saugo aplinką nuo kenksmingų poveikių. Užtikrinti šių nuostatų laikymąsi yra viešasis interesas. Šiuo konkrečiu atveju viešojo intereso, susijusio su saugomomis teritorijomis, koks ir yra Plinkšių kraštovaizdžio draustinis, gynimu (pažeidimo pašalinimu) siekiama išsaugoti ypač vertingas vietas, t. y. Plinkšių kraštovaizdį bei jo gamtinę ekosistemą. Viešasis interesas nagrinėjamu atveju apima visos visuomenės interesą į vertingo kraštovaizdžio išsaugojimą. Bylą nagrinėję teismai išsamiai pasisakė dėl nagrinėjamoje byloje gintino viešojo intereso turinio ir tikslo. Kasaciniu skundu atsakovai nekvestionuoja teismų padarytų išvadų šiuo aspektu. Taigi nuosavybės ribojimas nagrinėjamoje byloje atitinka ir antrąją sąlygą – ribojimas yra būtinas demokratinėje visuomenėje siekiant užtikrinti visuotinai svarbius (viešuosius) tikslus. EZTT praktikoje pabrėžiama, kad šiandienos visuomenė yra vis labiau suinteresuota apsaugoti aplinką; aplinka turi vertę, ir ekonominiai imperatyvai, ir netgi tam tikros fundamentalios teisės, tokios kaip nuosavybės teisės, neturi būti keliami aukščiau už aplinkosaugos motyvus, ypač kai valstybė yra priėmusi teisės aktus šioje srityje (žr. jau klasikinį tapusį 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimą byloje *Hamer prieš Belgiją*, peticijos Nr. 21861/03; 2018 m. vasario 6 d. sprendimą byloje *Kristiana prieš Lietuvą*, peticijos Nr. 36184/13 ir kt.).
49. Atsakovai kasaciniu skundu teigia, kad bylą nagrinėję teismai nevertino valstybės ir savivaldos institucijų veiksmų ir neveikimo, kiek tai susiję su poilsio namelių statyba ir naudojimu, teisėtumo, aplinkybių, kad ieškinyje dėl namelių griovimo pateiktas praėjus keliasdešimčiai metų po namelių statybos, ar atsakovai sąžiningi namelių įgyjėjai, nevertino, kad ieškinio tenkinimas sukuria neproporcingą žalą atsakovams, kurie nėra atsakingi už valdžios institucijų padarytas klaidas. Šie atsakovų teikiami argumentai iš esmės susiję su trečiosios nuosavybės ribojimo teisėtumo sąlygos – teisingos pusiausvyros (proporcingumo) tarp ginamo (viešojo) ir ribojamo (asmeninio) interesų – vertinimu.

50. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį į tai, kad nors atsakovai kasaciniais skundais cituoja daug EŽTT praktikos, nurodančios valdžios institucijų klaidas taisyti valstybės, o ne individualių asmenų sąskaita, atsakovai nedetalizuoja, kokios konkrečiai valstybės institucijų klaidos turėtų būti įvertintos ir kokia jų įtaka kiekvienam konkrečiam atsakovui. Iš kasacinių skundų argumentų galima spręsti, kad valstybės institucijų klaida pasireiškė seniūno leidimo išdavimu, statinių statybos toleravimu, ilgalaikiu nesikreipimu į teismą viešajam interesui apginti, nevienodu valstybės institucijų požiūriu dėl statinių statybos.
51. Teisėjų kolegija sutinka, kad nagrinėjamoje situacijoje valstybės institucijos nesielgė pakankamai atsakingai ir rūpestingai, kad egzistuoja tam tikras jų veiksmų nusekklumas ir nepakankamas veikimas. Vis dėlto teisėjų kolegija pažymi, kad nė viena iš nurodytų valstybės institucijų klaidų nesuteikia pagrindo daryti išvados, kad sprendimas griauti statinius, pastatytus pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, nagrinėjamoje situacijoje neatitinka proporcingumo sąlygos, t. y. kad nuosavybės teisės ribojimas yra neproporcingas. Be to, atkreiptas dėmesys į tai, kad ir pats EŽTT bylose prieš Lietuvą yra pripažinęs valstybės patiriamus sunkumus, siekiant apsaugoti ekologiškai ir kultūriškai vertingas valstybės teritorijas ir iš esmės sprendžiant dar iš sovietmečio paveldėtas problemas (žr. 2021 m. birželio 8 d. sprendimą byloje *Milašauskienė prieš Lietuvą* dėl petijcijos nepriimtumo, petijcijos Nr. 58179/18, – šiuo konkrečiu atveju EŽTT atsisveglė į valstybės patirtus sunkumus, siekiant apsaugoti pakrantės zoną, t. y. neaiškų statinių (poilsio namelių) teisinį statusą, didelį tokių objektų, statytų dar sovietmečiu, skaičių, sunkumus nustatant savininkus ir pan. (par. 65).
52. Bylą nagrinėję teismai, ištyrę tiek sovietmečiu, tiek ir vėliau galiojusį statybos srities reguliavimą, padarė išvadą, kad ginčo statiniai galėjo būti pastatyti tik gavus statybą leidžiančius dokumentus. Dėl tokio teismų padaryto teisės aktų turinio vertinimo neteisėtumo ir (ar) nepagrįstumo atsakovai kasaciniais skundais argumentų neteikia. Bylą nagrinėję teismai nustatė, kad byloje nėra duomenų apie tai, jog ginčo statinių valdytojai atitinkamais statybos laikotarpiais būtų gavę statybą leidžiančius dokumentus, kad būtų buvę priimti statybos užbaigimo ir statinių pripažinimo tinkamais aktais. Šios teismo padarytos išvados atsakovai neginčia, tik teigia, kad teismai netinkamai paskirstė įrodinėjimo našą. Dėl šio atsakovų argumento teisėjų kolegija pasisakys toliau. Teismai nurodė, kad byloje pateikti Mažeikių rajono Sedos seniūno 1996 m. išduoti leidimai G. Š. ir V. V. (dėl namelių, kuriuos valdo atsakovai A. V. ir G. Č.) pasistatyti namelius (*duomenys neskelbtini*) neįrodo šių namelių statybos teisėtumo, nes pagal tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą seniūnai kompetencijos išduoti šios statybos leidimus neturėjo. Taigi, bylą nagrinėję teismai padarė išvadą, kad ginčo statiniai pastatyti pažeidžiant imperatyvius teisės aktų reikalavimus.
53. Statinio pastatymas yra daikto sukūrimas. Jeigu statytojas laikytųsi įstatymuose ir kituose teisės aktuose nustatytos statinių statybos tvarkos, jis įgytų nuosavybės teisę į pastatytą statinį pagal [CK 4.47 straipsnio](#) 4 punktą. Jeigu daiktas sukuriamas nesilaikant teisės normų nustatytų reikalavimų, tas daiktas negali būti pripažįstamas nuosavybės teisės objektu ir statytojas neturi teisės tokiu statiniu naudotis, juo disponuoti (jo parduoti, padovanoti, išnuomoti ar pan.). Tai patvirtina visuotinai žinoma taisyklė, kad *ex in iuria ius non oritur* (iš neteisėtumo teisė neatsiranda). Dėl to statinys gali tapti nuosavybės teisės objektu tik tuo atveju, jeigu jo statyba yra teisėta. Civilinės teisės požiūriu neteisėtos (savavališkos) statybos atveju statytojas nuosavybės teise valdo tik statybines medžiagas ([CK 4.103 straipsnio](#) 7 dalis). Taigi, savavališkai ar pažeidžiant statinio projekto sprendimą ar teisės aktų reikalavimus pastatytas statinys negali būti civilinės apyvartos objektu, atitinkamai negali būti ir nuosavybės teisės objektu ir nuosavybės teisę į tokį statinį [CK 4.47 straipsnio](#) 4 punkte nurodytu pagrindu negali būti įgyjama. Esant neteisėtai (savavališkai) statybai, statinių perleidimo sandoriu negali būti įteisintas neteisėtų statybų rezultatas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-143/2010](#); 2015 m. gegužės 27 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-287-611/2015](#)). Nurodyta kasacinio teismo praktika suponuoja, kad dėl valstybės institucijų rūpestingumo stokos neteisėtai pastatytas statinys negali tapti teisėtu nuosavybės teisės objektu.
54. Vertinant teisės į nuosavybę apsaugą neteisėtos statybos kontekste taip pat būtina užtikrinti visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, todėl kai kuriais atvejais sprendimas statinį nugriauti gali būti laikomas tinkamu ir proporcingu padarytam teisės pažeidimui. Tokia priemonė ir Europos Žmogaus Teisių Teismo laikoma atitinkančia bendrąjį visuomenės interesą, t. y. turinčia teisėtą tikslą, jei šiomis priemonėmis siekiama atkurti teisės viršenybę (pašalinant neleistiną ir neteisėtą statinį), užtikrinti statybos normų laikymąsi, tvarkingą teritorijų planavimą, aplinkos apsaugą ir jei nepažeidžiamas proporcingumo principas. Žmogaus teisių ir pagrindinių laisvių apsaugos konvencijos pažeidimai dažniausiai konstatuojami dėl ribojimo proporcingumo aspekto pažeidimo. Nuosavybės teisę ribojanti priemonė turėtų nustatyti teisingą visuomenės bendrųjų interesų poreikių ir reikalavimų, keliamų individo fundamentalių teisių apsaugai, pusiausvyrą, kuri nebus nustatyta, jei asmuo patirs individualią ir pernelyg didelę naštą (EŽTT 2007 m. lapkričio 27 d. sprendimas byloje *Hamer prieš Belgiją*, petijcijos Nr. 21861/03).
55. Iš EŽTT jurisprudencijos matyti, kad ribojimo proporcingumui įvertinti neteisėtų statybų kontekste gali būti svarbios įvairios aplinkybės (baigtinio jų sąrašo nėra): statinio teisėtumo aspektas, ar asmuo neteisėtą statybą vykdė sąmoningai (asmens sąžiningumo, rūpestingumo laipsnis), statinio neteisėtumo pobūdis ir laipsnis, intereso, kurį siekiama apsaugoti griauiant statinius, pobūdis, valdžios institucijų elgesys (pvz., ar valdžios institucijos ėmėsi kokių nors veiksmų, dėl kurių pareiškėjas galėjo manyti, kad statyba buvo teisėta arba kad jis galės statybą įteisinti *ex post facto* (po fakto) ir pan. Be materialinių klausimų adekvataus apsvaistymo, taip pat svarbus tinkamų procesinių garantijų užtikrinimas. Pvz., 2020 m. rugpjūčio 4 d. sprendime byloje *Kaminskas prieš Lietuvą*, petijcijos Nr. 44817/18, EŽTT atkreipė dėmesį į tai, kad nei nacionaliniu lygmeniu, nei EŽTT pareiškėjas neginčio, jog statė namą žinodamas apie statybos neteisėtumą; iš tikrųjų pareiškėjas turėjo žinoti apie statybos ribojimus ginčo žemės sklype, nes sklypas tuo metu, kai pareiškėjas jį įsigijo, jau buvo priskirtas miško paskirties žemei; pareiškėjas pradėjo ieškoti būdų retroaktyviai įteisinti neteisėtą statybą tik kai buvo įpareigotas nugriauti gyvenamąjį namą; be to, nebuvo jokios informacijos, jog dėl valdžios institucijų veiksmų pareiškėjas turėjo pagrindo tikėti, kad statybos buvo teisėtos arba kad jis galės įteisinti jas *ex post facto*. Asmens rūpestingumo stoka (be kita ko, atkreipiant dėmesį į nuoseklų nacionalinių teismų praktiką dėl to, kad neteisėtai pastatytas pastatas negali tapti teisėtu nuosavybės objektu dėl ilgalaikio valdžios neveikimo) taip pat akcentuota sprendime byloje *Milašauskienė prieš Lietuvą*. Šioje byloje EŽTT akcentavo, jog Z. M. (kurio teisių perėmėja yra Milašauskienė) apie tai, kad vasarnamis nebuvo įregistruotas, nors toks registravimas buvo privalomas pagal įstatymą, ir kad jo nuosavybės teisės nebuvo tinkamai pripažintos, sužinojo 1979–1980 m.; iki 2012 m. Z. M. nesiekė įregistruoti vasarnamio ar surasti tariamai pamestus dokumentus, patvirtinančius jo nuosavybę, kartu ir toliau naudodamasis vasarnamiu ir mokėdamas mokesčius; EŽTT vertinimu, situaciją, kurioje galiausiai atsidūrė Z. M., iš dalies sukūrė jo paties rūpestingumo stoka. Sprendime byloje *Kristiana prieš Lietuvą* taip pat akcentuotas asmens veikimas savo rizika. Pažymėtina, kad bylos prieš Lietuvą, kuriomis dažnai remiasi atsakovai, taip pat susijusios su „sąžiningais, rūpestingais“ pareiškėjais.
56. Konstitucinio Teismo 2011 m. sausio 31 d. nutarime pažymėta, kad sprendimas įpareigoti statytoją statomą statinį nugriauti ar jį reikiamai pertvarkyti (dalį statinio nugriauti, jį perstatyti ir pan.) tais atvejais, kai atlikti statybos darbai toje vietoje yra apskritai negalimi, o nustatyti pažeidimai objektyviai gali būti pašalinami tik nugriauant ar perstatant statinį, yra proporcingas (adekvatus) padarytam pažeidimui bei atitinkantis siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus apginti pažeistas asmenų teises, išlaikyti teisingą visuomenės ir asmens interesų pusiausvyrą, užtikrinti aplinkos, saugomų teritorijų ir vertingų vietovių, kitų gamtos objektų apsaugą, tinkamą, racionalų teritorijų naudojimą ir vertintinas kaip konstituciškai pagrįstas. Tame pačiame nutarime taip pat pažymėta, kad visa teisės sistema turi būti grindžiama konstituciniu teisinės valstybės principu, kuris suponuoja ir nustatytos teisinės atsakomybės proporcingumą; už teisės pažeidimus valstybės nustatomos poveikio priemonės turi būti proporcingos (adekvačios) teisės pažeidimui, jos turi atitikti siekiamus teisėtus ir visuotinai svarbius tikslus; tarp siekiamo tikslo ir pasirinktų priemonių šiam tikslui pasiekti turi būti teisinga pusiausvyrą (proporcingumas). Taigi, jei neteisėtos statybos padarinius galima pašalinti statinio negriauant, jo griovimas gali reikšti proporcingumo principo pažeidimą.
57. Kasacinio teismo praktikoje irgi pripažįstama, kad: neteisėtos statybos padariniai turi būti taikomi laikantis ginčo šalių interesų derinimo ir taikomų priemonių proporcingumo siekiamam tikslui principų; kurią iš įstatymo nurodytų priemonių taikyti, sprendžia teismas kiekvienu konkrečiu atveju, priklausomai nuo aplinkybių, kurioms esant padarytas teisės pažeidimas, taip pat pažeidimo sunkumo, ginamos teisės svarbos

ir kitų aplinkybių; savavališkų statinių nugriovimas yra kraštutinė priemonė ir turi būti taikoma, nesant teisinės galimybės kitaip spręsti savavališkos statybos padarinių šalinimo klausimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. sausio 30 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-58/2008](#); 2009 m. birželio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-240/2009; 2011 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-39/2011](#)).

58. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad jei statybai vykdyti būtini dokumentai negauti, nėra pagrindo teigti, jog ilgai naudojantis neteisėtai pastatytais statiniais, atsiranda pagrįstas tokios statybos įteisinimo lūkestis. Neteisėtai (be būtinų statybai vykdyti dokumentų) pastatyto statinio įteisinimą lemia ne tai, kiek ilgai tokiu statiniu statytojas naudojosi, o tai, kokios yra galimybės, laikantis teisės normų reikalavimų, tokių statinių pripažinti teisėtu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. kovo 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-89/2013](#)). Neteisėtos statybos padariniai turi būti šalinami taikant įstatymus, galiojančius šių padarinių konstatavimo ir šalinimo metu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. spalio 21 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-492/2008](#); 2009 m. birželio 19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-240/2009](#)).
59. Kaip teisingai nustatė bylą nagrinėję teismai, dėl šiuo metu galiojančio imperatyvaus teisinio reguliavimo (žr. ir šios nutarties 42–46 punktus) nėra galimybių įteisinti ginčo statinių savavališką ar neteisėtą statybą. Statyba gali būti įteisinta tik tuo atveju, jeigu ji neprieštarauja imperatyviesiems aplinkos apsaugos, paveldosaugos, saugomų teritorijų apsaugos teisės aktų reikalavimams. Taigi, galima įteisinti tokią statybą, kuri tokioje vietoje ir tokio pobūdžio galima. Tačiau ginčo statinių statyba Plinkšių kraštovaizdžio draustinyje yra negalima. Šios išvados atsakovai kasaciniais skundais ir neginčija. Atsakovai tik nurodo, kad atmetus prokuroro ieškinį atsakovai turėtų galimybes civilizuotai išspręsti klausimą dėl statinių registravimo Nekilnojamojo turto registre. Atsakovai teigia, kad iš jų buvo atimta galimybė įteisinti statinius.
60. Teisėjų kolegija pažymi, kad byloje nėra įrodymų, o ir atsakovai to neteigia, kad iki šios bylos proceso ar šios bylos proceso metu jie būtų kreipęsi į teismą dėl atitinkamų juridinių faktų nustatymo. Atkreiptinas dėmesys į tai, kad teismo procesas šioje byloje vyksta nuo 2018 m. birželio mėnesio, taigi, daugiau nei ketverius metus, tačiau atsakovai neatliko jokių veiksmų, kad įgyvendintų savo deklaruojamą teisę įteisinti ginčo statinius.
61. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad kasacinis teismas, sprenddamas dėl galimybės nustatyti juridinę reikšmę turintį faktą, kad asmuo teisėtai pastatė, nepertraukiamai valdė statinius ir šie jam priklauso nuosavybės teise, išaiškino, kad statinių formavimo kaip nekilnojamojo turto daiktų ir jų registravimo tvarką nustato įstatymai ir šių veiksmų atlikimas nepriklauso teismų kompetencijai, todėl nėra pagrindo taikyti [CPK](#) nuostatas, reglamentuojančias juridinę reikšmę turinčių faktų dėl valdymo nuosavybės teise pripažinimo nustatymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. gruodžio 21 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-563/2009](#)). Lietuvos Aukščiausiasis Teismas 2017 m. kovo 10 d. nutartyje civilinėje byloje [Nr. e3K-3-120-695/2017](#) nurodė, kad, byloje nustačius, jog statiniai, dėl kurių pareikštas reikalavimas, nebuvo įforminti įstatymų nustatyta tvarka (nebuvo tinkamai priimti naudoti), pareiškėja dėl statinių įteisinimo turi inicijuoti viešojo administravimo procedūras. Todėl kadangi pareiškėja gali kitokia, t. y. ne teismo, tvarka gauti dokumentus dėl kadastrinio vieneto suformavimo ir kadastrinio objekto suformavimo užbaigimo, tai toks faktas negali būti nustatytas [CPK](#) XXVI skyriaus nustatyta tvarka (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. kovo 10 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-120-695/2017](#), 21 punktą).
62. Be to, iš nagrinėjamos bylos aplinkybių matyti, kad patys atsakovai nebuvo rūpestingi savo nuosavybės atžvilgiu, nes laiku nepasirūpino savo nuosavybės įteisinimu, jos įregistravimu Nekilnojamojo turto registre. Remdamiesi bylos duomenimis teismai nustatė, kad nė vienas iš atsakovų nesiėmė veiksmų savo nuosavybei įteisinti. Be to, kaip nustatė pirmosios instancijos teismas, dauguma atsakovų statinius įgijo iš ankstesniųjų statinių savininkų, jiems priklausančius statinius iš trečiųjų asmenų jie įgijo žodinių ir paprastos rašytinės formos sutarčių pagrindu. Bylos duomenys leidžia daryti išvadą, kad nė vienas iš kasacinį skundą pateikusių atsakovų nėra ginčo statinių statytojas. Kaip teisingai nurodė bylą nagrinėję teismai, dabartiniai statinių valdytojai, įgiję šiuos statinius iš ankstesniųjų savininkų, savo nuosavybės teisės net negali pagrįsti sutartimis, atitinkančiomis įstatymų reikalavimus. Taigi, atsakovai – ginčo statinių valdytojai ne tik kad patys nepasirūpino savo teisių tinkamu įgyjimu, bet ir nereikalavo iš ankstesniųjų savininkų pateikti jiems statybos teisėtumą patvirtinančių dokumentų. Negana to, bylos duomenys taip pat patvirtina, kad, pavyzdžiui, kasacinį skundą padavęs atsakovas M. S. statinį atlygintinai įgijo vykstant teisminiam ginčui dėl statinių savavališkos statybos pašalinimo ir apie šį faktą bei kilsiančią riziką jam buvo žinoma. Atsivėlgiant į šias aplinkybes yra pagrindas nuspręsti, kad situaciją, kurioje atsidūrė atsakovai, didžiąja dalimi sukūrė jų pačių rūpestingumo stoka. Veikdami nerūpestingai, atsakovai patys prisiėmė ir tokio savo elgesio riziką.
63. Kasaciniu skundu atsakovai nurodo, kad nuosavybės teisės neįregistravimas Nekilnojamojo turto registre nesudaro pagrindo riboti jų nuosavybės teisę. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad tokia aplinkybė kaip pagrindu riboti nuosavybės teisę nesirėmė ir bylą nagrinėję teismai. Tačiau ši aplinkybė yra reikšminga sprendžiant, ar patys pareiškėjai buvo rūpestingi ir atidūs savo nuosavybės atžvilgiu. Pareiškėjai nurodo, kad ne nuosavybės registravimas Nekilnojamojo turto registre sukuria asmenims nuosavybės teisę – priešingai, asmens teisių registracija viešame registre atlieka ne teises nustatančią, o teisių išviešinimo funkciją; asmens nuosavybės teisės į konkretų daiktą teisinė registracija yra išvestinis veiksmas, kurį lemia nuosavybės teisės į tą registruotiną daiktą atsiradimo pagrindas (sandoris, administracinis aktas, naujo daikto sukūrimas ir kt. ([CK 4.47 straipsnis](#))).
64. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad nuosavybės teisės registravimo teisinė reikšmė skyrėsi pagal 1964 m. priimtą ir iki 2001 m. birželio 30 d. galiojusį Lietuvos Respublikos civilinį kodeksą (toliau – 1964 m. [CK](#)) bei pagal 2000 m. priimtą ir nuo 2001 m. liepos 1 d. galiojantį [CK](#). Pagal 1964 m. [CK](#) nustatytą reguliaviną, jeigu sutartis, kuria perleidžiamas daiktas, turėjo būti įregistruojama, tai nuosavybės teisė atsiranda įregistravimo momentu (1964 m. [CK](#) 149 straipsnio 2 dalis), nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartis turėjo būti notariškai patvirtinta ir per tris mėnesius įregistruota atitinkamoje turto registravimo įstaigoje, jeigu įstatymai nenustatė kitokio termino; dėl svarbių priežasčių ši praleista terminą galėjo atkurti teismas; šių taisyklių nesilaikymas nekilnojamojo turto pirkimo–pardavimo sutartį darė negaliojančią (1964 m. [CK](#) 255 straipsnis). 2001 m. liepos 1 d. įsigaliojus [CK](#), šios srities teisinis reguliavimas pasikeitė taip, kad nuosavybės teisė į nekilnojamosios daiktus (turta) atsiranda nuo turto perdavimo įgyjėjui momento (išskyrus atvejus, kai ką kita nustato sutartis ar įstatymas), o ne nuo sandorio įregistravimo viešame registre momento. Naujuoju nuosavybės santykių reglamentavimu atsisakyta neproporcingai didelės viešojo administravimo veiksmų įtakos privatiniam nuosavybės teisiniams santykiams, tačiau [CK](#) taikytinas tik tiems civiliniams teisiniams santykiams, kurie atsirado jam įsigaliojus. Tam tikras išimtis pereinamojo laikotarpio situacijoms reglamentuoti nustatė Lietuvos Respublikos civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo nuostatos. Civilinio kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymo 8 straipsnio 3 dalyje nustatyta išimtis, kad jeigu pagal sandorio sudarymo momentu galiojusį įstatymą sandoriui buvo nustatyta privaloma teisinė registracija, bet jis per įstatymu nustatytą terminą nebuvo įregistruotas, tai toks sandoris negalioja, išskyrus atvejus, kai dėl svarbių priežasčių praleista įregistravimo terminą atnaujinama teismas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 22 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-270-684/2020](#), 25–30 punktai). Toks teisinis reguliavimas lėmė, kad ginčo statinių valdytojai turėjo būti itin rūpestingi ir atidūs savo nuosavybės atžvilgiu.
65. Teisėjų kolegija, remdamasi nurodyta teismų praktika bei byloje nustatytais aplinkybėmis, daro išvadą, kad sprendimas griauti statinius, pastatytus pažeidžiant teisės aktų reikalavimus, atitinka nuosavybės teisės ribojimo proporcingumo sąlygą.

Dėl nuosavybės teisės ribojimo proporcingumo sprendžiant neteisėtos (savavališkos) statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo klausimą

66. Bylą nagrinėję teismai įpareigojo atsakovus neteisėtos (savavališkos) statybos pasekmes pašalinti atsakovų lėšomis. Pareiga nustatyti teisingą pusiausvyrą tarp bendrojo intereso poreikio ir atsakovų teisių apsaugos reikalauja taip pat įvertinti, ar atsakovų nurodomos valstybės institucijų

klaidos lemia būtinumą į jas atsižvelgti sprendžiant klausimą dėl neteisėtos (savavališkos) statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo.

67. Vertinant statybos padarinių naštos paskirstymą proporcingumo aspektu svarbu nustatyti, ar valstybės institucijų elgesys sudarė pagrindą atsakovams manyti, kad ginčo statinių statyba yra teisėta ir (ar) bus pagrindas ją įteisinti. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovų teisinė padėtis nėra vienoda šiuo atžvilgiu: kaip pirmiau minėta, šioje nutartyje tik du atsakovai galėjo įrodyti, jog ankstesni statinių savininkai gavo, nors ir įstatymo reikalavimų neatitinkanti, tam tikros valstybės institucijos – seniūno leidimą ginčo statiniams statyti; kiti atsakovai neįrodė, jog ginčo statinių valdytojai atitinkamais statybos laikotarpiais būtų gavę statybą leidžiančius dokumentus. Valstybės institucijos leidimo, nors ir neteisėto, gavimas gali sukurti asmenims lūkestį ir pagrįstą tikėjimą, jog statinio statyba remiantis tokiu leidimu yra teisėta. Todėl dėl šių dviejų atsakovų yra pagrindas spręsti, ar neturėtų būti neteisėtos (savavališkos) statybos padarinių našta paskirstyta tarp šių atsakovų ir atsakingų institucijų.
68. Teisėjų kolegijos vertinimu, kitų atsakovų, pateikusių kasacinį skundą, atžvilgiu nėra teisinio pagrindo spręsti, jog toks valstybės institucijų elgesys (netinkamas veikimas), kai valstybės institucijos tam tikrą laiką toleravo ginčo statinių statybą, laiku nesiėmė veiksmų dėl viešojo intereso gynimo ar laikėsi skirtingo požiūrio dėl viešojo intereso gynimo galimybių, sudarė pagrindą atsakovams manyti, kad ginčo statinių statyba yra teisėta ar kad bus pagrindas ją įteisinti. Vėlavimas pranešti ginčo statinių valdytojams apie jų statinių neteisėtumą, be kita ko, buvo nulėmtas sudėtingos susiklosčiusios situacijos, didžiąja dalimi kilusios iš sovietinių laikų, neaiškaus tokių statinių (poilsio namelių) statuso (be kita ko, ir patys atsakovai vienu metu ginčijo aplinkybę, kad poilsio nameliai turi nekilnojamojo daikto statusą), aplinkybės, jog nameliai ir nuosavybės teisės į juos nebuvo įregistruoti Nekilnojamojo turto registre, didelio tokių statinių skaičiaus, sunkumų nustatant savininkus, be to, ir pačių ginčo statinių valdytojų nerūpestingo elgesio (taip pat žr. cituotą EŽTT sprendimą byloje *Milašauskienė prieš Lietuvą*). Kaip pirmiau minėta, ir patys atsakovai (dabartiniai statinių valdytojai) savo nuosavybės teisės įgyjimo iš ankstesnių savininkų net negali pagrįsti sutartimis, atitinkančiomis įstatymų reikalavimus.
69. Kasacinio teismo praktikoje, atsižvelgiant į EŽTT sprendimą byloje *Tumeliai prieš Lietuvą* (2018 m. sausio 9 d. sprendimas, peticijos Nr. 25545/14), laikomasi pozicijos, jog statybos padarinių pagal neteisėtai išduotą statybos leidimą šalinimo būdas, kai kalti dėl neteisėtai išduoto statybos leidimo asmenys nenustatomi, o statytojas įpareigojamas savo lėšomis pašalinti neteisėtos statybos padarinius, akivaizdžiai neatitinka EŽTT praktikoje nurodytų standartų ir pažeidžia Konvencijos Protokolo Nr. 1 1 straipsnio nuostatas. EŽTT nurodė, jog valdžios institucijos klaidas, net ir padarytas dėl jų pačių nerūpestingumo, turi teisę taisyti, tačiau neužkraudamos neproporcingos naštos asmenims. Statytojo įpareigojimas dėl lėšų, panaudotų neteisėtos statybos nuėmimui, išsiskirimo kreiptis į teismą ir pradėti kitą teismo procesą, patiriant dar daugiau laiko ir kitokių išlaidų, neatitinka proceso ekonomiškumo ir koncentruotumo, taip pat teisingumo, protingumo ir sąžiningumo principų, be to, valstybės institucijoms tenkanti dėl padarytos klaidos našta perkeliama būtent galimai nesusijusiems su neteisėtu statybos leidimo išdavimu asmenims. Dėl to byloje panaikinus statybos leidimą ir taikant teisinius padarinius turi būti nustatomi dėl neteisėtos statybos leidimo išdavimo kalti asmenys, kurių neteisėti veiksmai lėmė ir statybos neteisėtumą bei sudarė pagrindą nugriauti tokius statinius. Tuo atveju, jei būtų nustatyti kelių asmenų (statytojų, valstybės institucijų) neteisėti veiksmai, teismas turėtų analizuoti asmenų atsakomybės laipsnį ir spręsti dėl proporcingos statybos padarinių šalinimo naštos paskirstymo (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. birželio 20 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. e3K-3-250-915/2018](#) 34 punktą).
70. Toliau formuodamas teismų praktiką dėl neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo, kasacinis teismas yra pasisakęs dėl atsakomybės laipsnio nustatymo, atkreipdamas dėmesį į EŽTT jurisprudenciją, kurioje laikomasi principo, kad valstybė už savo institucijų ir pareigūnų veiksmus negali perkelti atsakomybės privatiems asmenims. Šie asmenys neprivalo užtikrinti, kad valdžios institucijos tvirtai laikytųsi visuomenei neprieinamų vidinių taisyklių ir procedūrų, pirmiausia skirtų atsakingumui ir veiksmingumui valdžios institucijos viduje užtikrinti. Valstybei, kurios valdžios institucijos nesilaikė savo vidinių taisyklių ir procedūrų, neturėtų būti leista gauti naudos dėl netinkamo savo institucijų elgesio ir išvengti pareigų vykdymo. Kitaip tariant, bet kokios valdžios institucijų klaidos padarymo riziką turi prisiimti valstybė ir klaidos neturi būti taisomos susijusio asmens sąskaita, ypač kai nėra kito konfliktuojančio privataus intereso. Sąžiningai besielgiantis asmuo iš principo turi teisę pasikliauti valstybės ar viešų pareigūnų, kurie, panašu, turi reikiamus įgaliojimus, tvirtinimais ir tuo, kad buvo laikytasi vidinių taisyklių ir procedūrų, nebent iš viešai prieinamų dokumentų (įstatymų ar įstatymų įgyvendinamųjų teisės aktų) aiškiai išplaukia arba asmuo žinoma ar turėjo žinoti, kad atitinkamas pareigūnas stokojo įgaliojimų „teisiškai susaistyti valstybę“ (žr. EŽTT 2009 m. birželio 11 d. sprendimą byloje *Trgo prieš Kroatiją*; 2010 m. gegužės 20 d. sprendimą byloje *Leelas prieš Kroatiją*). Privatus asmuo neturi būti laikomas kaltu dėl neteisėtų valstybės institucijų aktų priėmimo, nebent konkrečiu atveju būtų nustatyta, kad jis žinojo arba turėjo žinoti, jog valstybės institucija ar pareigūnas veikia neteisėtai, tokiu atveju privataus asmens kaltės įrodymu galėtų būti, pvz., aiškus teisės aktuose įtvirtintas reguliavimas, kuris asmeniui buvo (turėjo būti) žinomas, privataus asmens veiksmai ginčijamo valdžios institucijų akto priėmimo metu, neteisėti susitarimai su valdžios atstovais ir pan. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. kovo 2 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-101-469/2015](#); 2019 m. vasario 7 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-8-403/2019](#), 43 punktas; 2019 m. kovo 19 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-94-969/2019](#), 49 punktas; 2021 m. lapkričio 10 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-395-378/2021](#), 20 punktas). Be kita ko, sprendime byloje *Tumeliai prieš Lietuvą* pažymėta, kad net jei įstatymų žinojimo prezumpcija, kaip ji aiškinama ir taikoma nacionalinių teismų praktikoje, įpareigoja pareiškėjus laikytis įstatymų, tai neatleidžia institucijų nuo pareigos užtikrinti, kad jų teisės aktai atitiktų teisės reikalavimus, ir pareigos veikti rūpestingai ir tinkamu laiku (šiam sprendime akcentuota, kad net jei institucijų išduotas statybos leidimas remiantis būti institucijų panaikintas remiantis tuo, kad vėliau atitinkamas teisės aktas pripažintas prieštaraujančiu įstatymams ir Konstitucijai, EŽTT manė, kad pareiškėjai turėjo teisėtų lūkesčių, kad jiems nebus nurodyta vien savomis arba iš dalies savomis lėšomis nugriauti vasamą, pradėtą statyti pagal institucijų išduotą privalomą statybos leidimą).
71. Atsižvelgiant į tai, kad nagrinėjamoje byloje nustatyta, jog atsakovams A. V. ir G. Č. priklausantys ginčo statiniai buvo sukurti gavus seniūno leidimą, yra pagrindas remiantis pirmiau nurodyta EŽTT ir kasacinio teismo formuojama praktika spręsti klausimą dėl šios neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo, įvertinant ne tik šių ginčo statinių valdytojų, bet ir kitų atsakingų asmenų (institucijų) neteisėtų veiksmų įtaką neteisėtos statybos priežaidams. Pagal neteisėtų veiksmų įtaką šiems neįgyjamiems padariniams, šių padarinių pašalinimo našta paskirstytina ir tokius veiksmus atlikusiems asmenims (institucijoms).

Dėl įrodinėjimo naštos paskirstymo ir įrodinėjimo taisyklių

72. Kasaciniais skundais atsakovai teigia, kad bylą nagrinėję teismai, nukrypdami nuo suformuotos teismų praktikos, netinkamai paskirstė įrodinėjimo našta ir padarė esminę įrodymų vertinimo klaidą, padarydami išvadą, jog duomenų patvirtinančių, kad ginčo statiniai yra teisėti, nėra, nors didžioji dalis reikiamų įrodymų buvo sunaikinta, suėjus dokumentų saugojimo terminams.
73. Įrodinėti turinčias reikšmės civilinėje byloje aplinkybes (įrodinėjimo dalyką) yra šalių ir kitų dalyvaujančių byloje asmenų teisė ir pareiga. Pagal bendrąją įrodinėjimo pareigos taisyklę kiekviena šalis turi įrodyti aplinkybes, kuriomis remiasi ([CPK 178 straipsnis](#)). Įrodinėjimo pareiga galima apibrėžti kaip būtinybė šaliai įrodyti aplinkybes, kurių nenustačius jai gali atsirasti neįgyjamų padarinių. Yra skiriami du įrodinėjimo pareigos aspektai. Pirmą, įrodinėjimo pareiga reiskia šalies pareigą nurodyti tam tikrus faktus arba teigti juos esant, antra – pateikti įrodymus, patvirtinančius jos nurodytus faktus. Šaliai neįrodžius aplinkybių, kuriomis ji remiasi, teismas gali pripažinti jas neįrodytomis (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. birželio 14 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-176/2010](#)).
74. Tinkamo įrodinėjimo proceso užtikrinimas yra neatskiriamas nuo tinkamo įrodinėjimo naštos paskirstymo. Rungtyniško proceso, būdingo ir nacionaliniam civiliniam procesui, esmė yra ta, kad įrodinėja ta šalis, kuri teigia. Ši principinė nuostata yra įtvirtinta tiek [CPK 12](#) straipsnyje, kuris reglamentuoja rungimosi principą, tiek [CPK 178](#) straipsnyje, kuris apibrėžia įrodinėjimo pareigą. Abiejų šių proceso teisės normų turinys yra iš esmės tapatus: šalys turi įrodyti aplinkybes, kuriomis grindžia savo reikalavimus bei atskirtimus, nebent yra remiamasi aplinkybėmis, kurių

civilinio proceso įstatymo nustatyta tvarka nereikia įrodinėti. Rungimosi principas, be kita ko, suteikia teisę (kartu – procesinę pareigą) šalims ne tik įrodinėti aplinkybes, kuriomis jos remiasi kaip savo reikalavimų ar atskirtimų pagrindą, bet ir teikti įrodymus, paneigiančius kitos šalies įrodinėjamas aplinkybes (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-28-701/2020](#) 59 punktą).

75. Nagrinėjamoje byloje prokuroras, gindamas viešąjį interesą, pareiškė reikalavimą atsakovams dėl neteisėtai pastatytų statinių nugriovimo ir kilnojamųjų daiktų pašalinimo iš draustinio teritorijos. Šio klausimo išsprendimas neatsiejamas susijęs su statytojo (jo teisių perėmėjo) nuosavybės teisės į statinius įgyvendinimu. Prokuroras, siekdamas pagrįsti tokio pobūdžio reikalavimą, turi įrodyti, kad atsakovai pastatė statinius neturėdami įstatymų nustatyta tvarka išduoto statybą leidžiančio dokumento arba išduotas dokumentas yra neteisėtas. Šias aplinkybes ieškovas, be kita ko, įrodinėjo tuo, kad nuosavybės teisės nėra įregistruotos Nekilnojamojo turto registre, Mažeikių rajono savivaldybės administracijos 2018 m. balandžio 20 d. raštu, kuriame nurodyta, kad savivaldybė nuo 2002 m. nėra išdavusi statybą leidžiančių dokumentų žemės sklype, kuriame stovi ginčo statiniai, ir kitais įrodymais. Atitinkamai atsakovai, nesutikdami su prokuroro nurodytomis aplinkybėmis ir teigdami, jog yra teisėti statinių valdytojai, turėjo pateikti įrodymus, patvirtinančius, kad jie teisėtai įgijo nuosavybės teises į statinius kaip į nekilnojamuosius daiktus, nes tik teisėtai statinį pastačiusiam asmeniui gali būti pripažinta nuosavybės teisė į pastatytą statinį ir tokio asmens nuosavybės teisės yra saugomos bei ginamos Konstitucijos ir kitų įstatymų. Dėl tokios įrodinėjimo naštos paskirstymo kasacinis teismas pasisakė ir pirmą kartą bylą nagrinėjant Lietuvos Aukščiausiojo Teisme (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 29 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-104-701/2020](#), 26 punktas).
76. Teisėjų kolegija pažymi, kad tokį įrodinėjimo naštos paskirstymą lemia rungimosi principas, be to, jis yra proporcingas ir atitinka nuosavybės teisių santykių esmę, nes būtent savininkas žino geriausiai ir gali (o ir turi galėti) įrodyti aplinkybes, susijusias su jam priklausančio statinio sukūrimu ir nuosavybės teisės įgijimu. Kitoks įrodinėjimo naštos paskirstymas ir reikalavimas, kad ieškovas (prokuroras) papildomai įrodytų statybą leidžiančių dokumentų nebuvimo faktą, reikštų, kad ieškovas (prokuroras) turi įrodyti, jog kažko nėra, t. y. įrodyti neįmanomas įrodyti aplinkybes. Tuo atveju, jei savininkas nepasirūpina savo nuosavybės teisių įregistravimu viešame registre, įrodymų, kurių galėtų pagrįsti teisėtą nuosavybės atsiradimą ir (ar) įgijimą, išsaugojimą, jam turi tekti tokio elgesio rizika. Tai, kad, kaip teigia atsakovai, jų įrodinėjimo galimybės yra apsunkintos dėl objektyvių aplinkybių, nes didžioji dalis reikiamų įrodymų buvo sunaikinta, suėjus dokumentų saugojimo terminams, nesudaro pagrindo persikirstyti įrodinėjimo naštą.
77. Kasacinio teismo konstatuota, kad įrodinėjimo pareiga nėra beribė – asmuo negali būti įpareigotas įrodyti tokias faktines aplinkybes, kurių jis objektyviai negali įrodyti (lot. *probatio diabolica*) arba kurių įrodinėjimas yra maksimaliai apsunkintas, be to, asmeniui negali būti priskirta neproporcingai didelės apimties įrodinėjimo našta. Priešingas aiškinimas suponuotų asmens teisės į teisingą teismą paneigimą (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. liepos 4 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-236-969/2019](#) 107 punktą; 2019 m. lapkričio 27 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. e3K-3-359-701/2019](#) 40 punktą). Šios taisyklės, apibrėžiančios įrodinėjimo pareigos ribas, yra bendros ir taikytinos visų kategorijų civilinėms byloms (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 20 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-33-1075/2020](#), 25 punktas).
78. Atsakovų teigimu, teismai nukrypo nuo šios taisyklės, nes atsakovai negali būti įpareigoti įrodinėti to, ko jie objektyviai nebegali įrodyti, nes dokumentai yra sunaikinti arba dingę. Teisėjų kolegijos vertinimu, šios aplinkybės negali būti pakankamu pagrindu išvada dėl ginčo statinių neteisėtumo paneigti ir atitinkamai įrodyti jų statybos ir nuosavybės teisėtumą. Byloje nustatyta aplinkybė, kad dauguma atsakovų jiems priklausančius statinius yra įgiję iš trečiųjų asmenų žodinių sutarčių ir paprastos rašytinės formos sutarčių pagrindu, t. y. nesilaikydami įstatymo reikalavimos sandorio formos, patvirtina, kad patys atsakovai nebuvo rūpestingi ir savo neveikimu bei netinkamu veikimu surinkti įrodymus ir pagrįsti statinių statybos ir nuosavybės teisėtumą faktą. Be to, kaip nurodė apeliacinės instancijos teismas, atsakovai nepateikė jokių įrodymų, kad apskritai egzistavo konkretūs dokumentai, įrodantys, kada ir kokių pagrindų buvo pradėtos ir baigtos atskirų namelių statybos, kokių teisiniu pagrindu atsakovai valdo namelius.
79. Atsakovai teigia, kad teismai pažeidė įrodymų vertinimo taisykles, nes vertindami įrodymus turėjo vadovautis nuostata, kad jei poilsio namelių statyba nepažeidė tuo metu galiojusio imperatyvių draudimų, laikytina, kad ji buvo teisėta. Atsižvelgdama į tai, kad, teismams nustatčius, jog ginčo statinių statybai buvo reikalingas statybą leidžiantis dokumentas, o atsakovai neįrodė, jog ginčo statiniai yra pastatyti pagal teisėtą statybą leidžiantį dokumentą, teisėjų kolegija nusprendžia, jog nėra pagrindo daryti išvados dėl ginčo statinių teisėtumo.
80. Atsakovai E. Z. ir A. M. kasaciniu skundu teigia, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė įrodinėjimo taisykles. Atsakovai, siekdami įrodyti ginčo statinių statybą teisėtumą, prašė į bylą teismo įtraukti kaip liudytojus Sedos seniūną V. D., kuris galėtų paaiškinti tuometinę tvarką ir kokių būdu būdavo išduodami leidimai poilsio namelių statybai, bei atsakovo E. Z. uošvį J. L., kuris būtų galėjęs paaiškinti, kokių būdu jam buvo leista statyti poilsio namelį. Atsakovų teigimu, šie liudytojų parodymai galėtų pagrįsti tuometinį teisinį poilsio namelių statybą draustinyje reguliavimą. Pirmosios instancijos teismas, atsisakydamas tenkinti šį atsakovų prašymą, pažeidė atsakovų teisę (ir pareigą) įrodyti bylai reikšmingas aplinkybes ir kartu jų teisę būti išklausytiems.
81. *Apeliacinės instancijos teismas, įvertinęs šį atsakovų argumentą, nusprendė, kad jis nepagrindžia įrodinėjimo taisyklių ir atsakovų teisės į teisingą bylos išnagrinėjimą pažeidimo. Teismas nurodė, kad, įvertinus atsakovų prašymų turinį, argumentus, darytina išvada, kad atsakovai, siekdami, kad būtų apklausti kaip liudytojai Sedos seniūnas V. D. ir J. L., siekė įrodyti aplinkybes dėl leidimų ginčo pastatų statyboms išdavimo, t. y. kad tuo metu tokius leidimus išdavinėjo Sedos seniūnijos seniūnas. 2021 m. spalio 12 d. teismo posėdžio metu pirmosios instancijos teismui įvertinus, kad leidimų išdavimo tvarką nustato teisės aktai, kurie tokią kompetenciją suteikė Statybos inspekcijai, o ne seniūnijos seniūnui, atsižvelgiant į byloje pateiktus įrodymus, nėra pagrindo spręsti, kad pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė apklausti liudytojais buvusį Sedos seniūnijos seniūną V. D. ir J. L.*
82. Teisėjų kolegija pažymi, kad atsakovai kasaciniu skundu pakartoja argumentus, išdėstytus apeliaciniame skunde, tačiau nenurodo argumentų, pagrindžiančių nesutikimą su apeliacinės instancijos teismo pozicija. Teisėjų kolegija atkreipia dėmesį, kad teisinio reguliavimo turinys yra grindžiamas teisės normomis, o ne liudytojų parodymais. Be to, nors atsakovai teigia, kad liudytojų parodymais jie būtų įrodinėję tuo metu galiojusį teisinį reguliavimą, argumentų dėl teismo padarytų išvadų dėl teisinio reguliavimo, nustatančio leidimų išdavimą tvarką, turinio, teisės normų netinkamo aiškinimo ir taikymo neteikia. Atsižvelgdama į tai, teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad atsakovai nepagrindė, jog pirmosios instancijos teismas nepagrįstai atsisakė apklausti liudytojais buvusį Sedos seniūnijos seniūną V. D. ir J. L.

Dėl ieškinio senaties taikymo

83. Ieškinio senatis – tai įstatymų nustatytas laiko tarpas (terminas), per kurį asmuo gali apginti savo pažeistas teises pareikšdamas ieškinį ([CK 1.124 straipsnis](#)).
84. Bendrasis ieškinio senaties terminas yra dešimt metų ([CK 1.125 straipsnio](#) 1 dalis).
85. Reikalavimams pripažinti statybą neteisėta ar savavališka nėra nustatyti specialūs ieškinio senaties terminai, todėl taikomas bendrasis ieškinio senaties terminas. Šis terminas taikomas nepriklausomai nuo to, ar ieškinį paduoda pats asmuo ar viešąjį interesą turinti teisė ginti valstybės institucija. Kaip yra nurodęs kasacinis teismas, ieškinio senaties institutas nėra eliminuojamas ir prokurorui reikšiant ieškinį dėl viešojo intereso gynimo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-410-701/2017](#), 59 punktas).

86. Reikalavimą apginti pažeistą teisę teismas priima nagrinėti nepaisant to, kad ieškinio senaties terminas pasibaigęs ([CK 1.126 straipsnio 1 dalis](#)). Ieškinio senatį teismas taiko tik tuo atveju, kai ginčo šalis reikalauja ([CK 1.126 straipsnio 2 dalis](#)).
87. Ieškinio senaties terminas prasideda nuo teisės į ieškinį atsiradimo dienos. Teisė į ieškinį atsiranda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą. Šios taisyklės išimtis nustato šis kodeksas ir kiti Lietuvos Respublikos įstatymai ([CK 1.127 straipsnio 1 dalis](#)).
88. Kasacinis teismas dėl ieškinio senaties termino reikalavimams pripažinti statybą neteisėta ar savavališka yra nurodęs, kad ieškinio senaties taikymas reikalavimams pripažinti statybą neteisėta ar savavališka reikšti yra specifinis dėl teisės pažeidimo ypatumų – norminių teisės aktų reikalavimų pažeidimai statybų srityje paprastai yra akivaizdūs; toks pažeidimas nelaikytinas trunkamuoju, jis įvyksta tuo momentu, kai statinys pastatomas, pažeidžiant teisės aktų reikalavimus. Ieškinio senaties terminas prasideda nuo tos dienos, kurią asmuo sužinojo arba turėjo sužinoti apie savo teisės pažeidimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. liepos 2 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-7-230/2010](#); 2013 m. kovo 18 d. nutartis civilinėje byloje 3K-3-148/2013). Kasacinis teismas 2013 m. kovo 18 d. nutartyje civilinėje byloje 3K-3-148/2013, sprendžiamas dėl ieškinio senaties termino pradžios reikalavimams pripažinti statybą savavališka, nurodė, kad ieškinio senaties pradžia sietina su ieškovo, t. y. valstybinę statybų priežiūrą vykdančios institucijos, sužinojimo apie atsakovės savavališką statybą momentu.
89. Minėta, kad nagrinėjamoje byloje prokuroras pareiškė ieškinį atsakovams siekdamas apginti viešąjį – aplinkos apsaugos – interesą. Prokuroras nagrinėjamu atveju gina viešąjį interesą, kai valstybės institucijos nesiėmė priemonių pažeidimui pašalinti.
90. Kasacinis teismas, aiškindamas ieškinio senaties termino pradžią tuo atveju, kai į teismą kreipiasi prokuroras ar kita viešąjį interesą ginanti institucija, formuoja praktiką, kad termino tokiam ieškiniiui paduoti eigos pradžia laikytina diena, kai prokuroras ar viešąjį interesą ginanti institucija galėjo ir turėjo surinkti duomenis, kad yra pažeistas viešasis interesas (žr., pvz., Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2010 m. balandžio 28 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-143/2010](#); 2011 m. rugpjūčio 23 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-344/2011](#); 2016 m. liepos 1 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-342-686/2016](#) 42 punktą). Tokios praktikos laikomasi tiek aiškinant ir taikant ieškinio senaties termino, tiek ir skundų (prašymų) pagal Lietuvos Respublikos administracinių bylų įstatymą padavimo termino pradžios momentą. Nors pastarasis terminas yra ne ieškinio senaties, o proceso teisės kreiptis į teismą terminas ir šio termino taikymui, jo pradžios nustatymui netaikytinos ieškinio senaties instituto taisyklės, šių terminų pradžios klausimu laikomasi bendros tiek bendrosios kompetencijos, tiek administracinių teismų pozicijos.
91. Prokuroras, nustatęs reikšmingą asmens, visuomenės, valstybės teisių ar teisėtų interesų pažeidimą, viešąjį interesą gina įstatymų nustatytais atvejais ir tvarka pagal asmens, valstybės ar savivaldybių institucijos arba įstaigos pranešimą, pasiūlymą, skundą arba savo iniciatyva, taip pat kai kitų institucijų pareigūnai, tarnautojai ar jiems prilyginti asmenys, privalantys ginti šį interesą, nesiėmė priemonių pažeidimui pašalinti. Kiekvieno konkrečiu atveju prokurorui reikia surinkti duomenis, kad galėtų padaryti išvadą, ar pažeistas viešasis interesas ir ar reikia jį ginti. Terminas pradžia skaičiuojama nuo tada, kai tokie duomenys turėjo ir galėjo būti surinkti. Prokuroro kaip ieškovo veiklai renkant tokius duomenis taikomas objektyvusis kriterijus. Tai reiškia, kad prokuroras negali delsti ir privalo veikti jo veiklą reglamentuojančių aktų nustatyta tvarka. Teismas, esant atsakovo reikalavimui taikyti senatį, patikrina, ar prokuroras nedelsė ir minėtus duomenis rinko per protingą terminą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2016 m. liepos 1 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-342-686/2016](#), 42 punktą).
92. Bylą nagrinėję teismai nusprendė, kad prokuroras aktyviai rinko, tyrė ir tikrino dokumentus, susijusius su Valstybinės saugomų teritorijų tarybos 2018 m. balandžio 3 d. rašte nurodyta informacija, ir prokuroro veiksmuose kaupiant, analizuojant ir sisteminant su bylos ginčo dalyku susijusius duomenis nepagrįsto delsimo nenustatė, todėl padarė išvadą, kad prokuroras ieškinio senaties termino nepraleido. Teisėjų kolegijos vertinimu, tokią išvadą padarę teismai nenukrypo nuo pirmiau nurodytos teismų praktikos.
93. Kasacinis teismas, pasisakydamas dėl ieškinio senaties instituto, kai ieškinį viešojo intereso gynimo tikslais reiškia prokuroras, nurodė, kad, teismų praktikoje aiškinant ir taikant Lietuvos Respublikos prokuratūros įstatymo 19 straipsnį, ieškinio senaties institutas nėra eliminuojamas, akcentuojamas viešojo ir individualaus interesų derinimo bei jų teisingos pusiausvyros užtikrinimo būtinumas, kuris sprendžiamas atsižvelgiant į kiekvienos konkrečios situacijos aplinkybes, teisiųjų santykių stabilumas ir apibrėžtumas pripažįstami viešojo intereso dalimi, konstatuojama, kad teismas, įvertinęs ginamų vertybių ir poreikio užtikrinti teisiųjų santykių stabilumą pusiausvyrą, gali atsakyti ginti viešąjį interesą net ir tais atvejais, kai prokuroras nors ir nepraleido vieno mėnesio termino kreiptis į teismą (skaičiuojant nuo momento, kai surinkti ar turėjo būti surinkti duomenys apie viešojo intereso pažeidimą), tačiau yra praėjęs nepateisinamai ilgas terminas nuo atitinkamų administracinių aktų priėmimo ir teisiųjų santykių atsiradimo momento (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2017 m. lapkričio 23 d. nutartis civilinėje byloje [Nr. 3K-3-410-701/2017](#), 59 punktas ir jame nurodyta teismų praktika). Tokios praktikos laikomasi aiškinant ir taikant tiek ieškinio senaties terminą, tiek ir skundų (prašymų) pagal Administracinių bylų įstatymą padavimo terminą.
94. Atsakovai kasaciniu skundu teigia, kad bylą nagrinėję teismai nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, be kita ko, nurodytos ir pirmą kartą nagrinėjant bylą Lietuvos Aukščiausiajame Teisme, ir nepagrįstai, pažeisdami lygiateisiškumo principą, toleravo valstybės institucijų neveikimą ir tokiu būdu valstybės institucijoms suteikė privilegijas nepaisyti senaties terminų ir teisiųjų santykių stabilumo principo. Šių atsakovų teigimu, bylą nagrinėję teismai, net ir padarę išvadą, kad prokuroras nepraleido ieškinio senaties termino, turėjo atsakyti ginti viešąjį interesą, įvertindami pusiausvyrą tarp ginamų vertybių ir poreikio užtikrinti teisiųjų santykių stabilumą, atsižvelgdami į tai, kad nagrinėjamoje situacijoje praėjo daug laiko nuo namelių statybos pradžios, ir į tai, kad pačios institucijos elgėsi nevienodai ir nenuosekliai. Teisėjų kolegija nesutinka su šia atsakovų nuomone, jog bylą nagrinėję teismai nagrinėjamoje byloje turėjo pagrįdą atsakyti ginti viešąjį interesą.
95. Jau pirmiau šioje nutartyje nurodytos aplinkybės – šioje byloje gintino viešojo intereso svarba, iš dalies dar iš sovietmečio kilusi situacija, taip pat valstybei kilę sunkumai nustatyti ginčo statinių savininkus, pačių ginčo statinių valdytojų rūpestingumo stoka, galimybės įteisinti ginčo statinių statybą nebuvimas – leidžia daryti išvadą, kad bylą nagrinėję teismai neturėjo pagrindo neginti viešojo intereso šioje byloje. Pažymėtina, kad atsakovų cituojamose EŽTT bylose Konvencijos 6 straipsnio 1 dalies pažeidimai konstatuoti dėl diskriminacinio pranašumo valstybės institucijoms suteikimo be jokių įtikinamų priežasčių senaties termino taikymo kontekste (pats teisinis reguliavimas, kuriuo valstybės institucijos buvo atleistos nuo bendrojo ieškinio senaties termino taikymo, pripažintas nesuderinamu su Konvencijos 6 straipsnio reikalavimais), teismams tose bylose nepateikus jokių motyvų dėl pareiškėjų argumentų, susijusių su tuo, kad valstybė turėjo ar galėjo sužinoti apie savo teisių pažeidimus anksčiau; atsakovų nurodomose bylose nebuvo tokio akivaizdaus gintino viešojo intereso – aplinkosaugos, EŽTT taip pat nekilo abejonių dėl pareiškėjų sąžiningumo / rūpestingumo privatizavimo procesuose ir pan. (žr. EŽTT 2008 m. kovo 18 d. sprendimo byloje *Dacia S. R. L. prieš Moldovą* peticijos Nr. 3052/04, par. 76; 2009 m. liepos 16 d. sprendimo byloje *Baroul Partner-A prieš Moldovą*, peticijos Nr. 39815/07, par. 39).
96. Atsakovai valstybės institucijų neveikimo poveikį jų teisėms ir jų įgyvendinimui grindžia tuo, kad dėl valstybės institucijų neveikimo atsakovai prarado realias galimybes surinkti įrodymus, neabejotinai patvirtinančius ginčo statinių statybos teisėtumą žemės sklype, nes didžioji dalis dokumentų buvo sunaikinta, suėjus dokumentų saugojimo terminams. Minėta, kad bylos duomenys patvirtina, jog patys atsakovai nebuvo rūpestingi ir apdairūs, laiku nesiimdami priemonių duomenims dėl nuosavybės sukūrimo surinkti ir nuosavybės teisei registruoti, ir netgi savo nuosavybės įgijimui tinkamai įforminti. Šitai elgdami atsakovai savo realias galimybes surinkti įrodymus, patvirtinančius ginčo statinių statybos teisėtumą, prarado dėl savo pačių rūpestingumo stokos, o ne dėl valstybės institucijų neveikimo. Valstybės institucijų vėlavimas ginčo statinių valdytojams pranešti apie statybos neteisėtumą ir imtis priemonių viešajam interesui apginti neklūdė ginčo statinių valdytojams imtis priemonių duomenims surinkti ir nuosavybei įforminti. Ginčo statinių valdytojai, laiku nesiimdami atitinkamų priemonių, savo neveikimu patys prisiėmė įrodinėjimo sunkumo riziką, todėl nėra pagrindo šios rizikos prisiėmimo padarinių naštos perkelti valstybės institucijoms.

97. Šioje nutartyje minėta, kad kasaciniame skunde nurodyti kasacijos pagrindai turi būti siejami su kasaciniu skundu skundžiamo apeliacinės instancijos teismo procesinio sprendimo motyvų ir teisinių argumentų klaidų, apeliacinės instancijos teismo padarytų teisės normų pažeidimų atskleidimu. Nagrinėjamu atveju atsakovas A. M. kasaciniame skunde nurodė, kad buvo pažeista jo teisė būti išklausytam (jis nustatyta tvarka negavo dalies šaukimų į teismo posėdžius bylą pakartotinai nagrinėjant pirmosios instancijos teisme) ir tai yra absoliutus sprendimo negaliojimo pagrindas. Nors atsakovas kasaciniame skunde nurodė, kad šiuo klausimu teismai nukrypo nuo kasacinio teismo praktikos, įvertinusi šio argumento turinį, teisėjų kolegija nusprendžia, kad atsakovas iš esmės nenurodė argumentų, pagrindžiančių nesutikimą su apeliacinės instancijos teismo atliktu šio argumento įvertinimu, o tik pakartojo savo apeliaciniame skunde nurodytus teiginius.
98. Reaguodamas į apeliacinės instancijos teismo nustatytą aplinkybę, kad atsakovo 2020 m. liepos 11 d. pateiktame atsiliepime į patikslintą ieškinį nenurodytas procesinių dokumentų įteikimo jam būdas, atsakovas kasaciniame skunde nurodė, kad tokiu atveju pirmosios instancijos teismas turėjo nustatyti terminą šiam trūkumui ištaisyti ([CPK 115 straipsnio](#) 2 dalis), o jo neištaisius – atsisakyti priimti atsiliepimą. Taip pat atsakovas nurodo, kad bylą nagrinėjant pirmą kartą pirmosios instancijos teisme procesiniai dokumentai jam buvo įteikiami asmeniškai, tuo tarpu bylą nagrinėjant antrą kartą teisme buvo nuspręsta procesinius dokumentus įteikti viešo paskelbimo būdu. Atsakovui nenurodžius, kokią šie teismo atlikti veiksmai ar neveikimas padarė įtaką jo teisės būti išklausytam įgyvendinimo apimčiai, teisėjų kolegija šių atsakovo teiginių iš esmės nenagrinėja.
99. Teisėjų kolegija neturi pagrindo nesutikti su apeliacinės instancijos teismo išvada, kad iš atsakovo nebuvo atimta teisė gintis nuo pareikštų reikalavimų ar kad jis būtų buvęs netinkamai informuotas apie teismo procesą. Bylos duomenimis, nustatyta, kad atsakovas per jam priklausančią EPP paskyrą 2020 m. liepos 11 d. pateikė pirmosios instancijos teismui atsiliepimą į ieškovo patikslintą ieškinį. Atsakovas taip pat nurodo, kad paskutinį kartą jungėsi prie minėtos paskyros tų pačių metų rugsėjo 24 d. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovas, nors ir neturėdamas pareigos gauti ir teikti procesinius dokumentus elektroninių ryšių priemonėmis ([CPK 175¹ straipsnio](#) 9 dalis), šiomis priemonėmis inicijavęs procesinių dokumentų pateikimą teismui, nenurodydamas tam priežasčių, nustojo domėtis bylos eiga nesijungdamas prie EPP paskyros ir jos netikrindamas. Be to, bent apie vieną iš vykusių posėdžių atsakovui vis dėlto buvo žinoma, nes aplinkybė dėl pranešimo apie paskutinį teismo posėdį įteikimo per EPP paskyrą atsakovas nurodė apeliaciniame skunde. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad jeigu pats byloje dalyvaujantis asmuo nesirūpina bylos nagrinėjimo eiga, proceso skatinimu, nesiekia dalyvauti teismo posėdžiuose, neteikia įrodymų, nėra pagrindo teigti, kad jo teisės yra pažeidžiamos; tokiu atveju pats asmuo nesinaudoja savo procesinėmis teisėmis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. kovo 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-90/2014). Nagrinėjamu atveju apeliacinės instancijos teismas nenustatė aplinkybių, kurioms esant būtų galima konstatuoti, kad atsakovui įgyvendinti jam tenkančią pareigą domėtis bylos eiga sukliudė pirmosios instancijos veiksmai ar neveikimas.

Dėl taikos sutarties sudarymo ir teismo nešališkumo

100. Atsakovai kasaciniu skundu teigia, kad pirmosios instancijos teismas pažeidė jų teisę į taikų bylos išsprendimą, be to, jis buvo šališkas, nes teismo posėdžio metu išreiškė abejonę dėl taikos susitarimo galimybes esant dideliame ir bylą įtrauktų atsakovų skaičiui ir suformulavo atsakovams klausimą dėl taikos sutarties sudarymo tokiu būdu, kad neliko abejonių, jog teismas palaiko ieškovą.
101. Dėl pirmojo kasacinio skundo aspekto – dėl teisės į taikų bylos išsprendimą – teisėjų kolegija pažymi, kad atsakovai kasaciniu skundu iš esmės pakartoja apeliacinio skundo argumentus ir nenurodo argumentų, kodėl jie mano, kad apeliacinės instancijos teismas netinkamai aiškino ir taikė proceso teisę ir kaip netinkamas šių nuostatų aiškinimas galėjo turėti įtakos neteisėto sprendimo priėmimui.
102. [CPK 231 straipsnio](#) 1 dalyje reglamentuota, kad teismas, parengiamojo teismo posėdžio metu nustatęs ginčo esmę, pasiūlo šalims pasiekti priimtą abiem šalims susitarimą ir sudaryti taikos sutartį, taip pat praneša šalims apie galimybę ginčą spręsti teisminės mediacijos būdu ir pasiūlo šalims šia galimybe pasinaudoti; teismas imasi priemonių šalims sutaisyti. Teisėjų kolegijos vertinimu, ši nuostata neturi būti aiškinama kaip įpareigojanti teismą pasiekti rezultatą – kad bylos šalys sudarytų taikos sutartį. Šiuo atveju teismo vaidmuo apsiriboja pasiūlymo sudaryti taikos sutartį pateikimu, būtinų sąlygų parengti šią sutartį sudarymu (pavyzdžiui, laiko suteikimas šalims susitarti paskiriant kitą parengiamąjį teismo posėdį arba atidedant bylos nagrinėjimą, bylos perdavimas spręsti teisminės mediacijos būdu, taikos sutarties sudarymo pasekmių išaiškinimas ir kt.), tačiau bet kuriuo atveju galutinė iniciatyva dėl taikos sutarties ir jos sąlygų suderinimo bei abipusio kompromiso pasiekimo priklauso bylos šalims.
103. Apeliacinės instancijos teismas, išnagrinėjęs atsakovų argumentus, nurodė, kad parengiamojo teismo posėdžio metu pirmosios instancijos teismas, siekdamas sutaisyti šalis, paklausė jų dėl galimybes susitarti taikiai. Kadangi ieškovas išsakė nuomonę, kad taikos sutartis galima tik tuo atveju, jei atsakovai pripažintų patikslinto ieškinio reikalavimus, o atsakovai pareiškė, kad nepripažįsta patikslinto ieškinio reikalavimų, apeliacinės instancijos teismas padarė išvadą, kad pirmosios instancijos teismas pagrįstai nusprendė, jog nagrinėjamu atveju nė viena iš šalių neišreiškė valios sudaryti taikos sutartį ir nesutiko daryti nuolaidų, todėl taikos sutarties sudarymas tapo neįmanomas. Kaip teisingai pažymėjo apeliacinės instancijos teismas, ieškovas turi teisę, o ne pareigą sudaryti taikos sutartį ([CPK 42 straipsnio](#) 1 dalis) ir nors atsakovai kelia klausimą, jog pirmosios instancijos teisme nagrinėjant bylą nebuvo sudaryta taikos sutartis, nes ieškovas nesutiko susidariusioje situacijoje ieškoti kompromiso, tačiau byloje nėra duomenų, kad patys atsakovai būtų teikę pasiūlymus sudaryti taikos sutartį. Teisėjų kolegija sutinka su apeliacinės instancijos teismo vertinimu, kad kadangi bylą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme šalys neišreiškė valios bylą baigti taikiai, pirmosios instancijos teismas, išnagrinėjęs bylą iš esmės, pagrįstai priėmė sprendimą dėl ginčo esmės ir jokių [CPK](#) nuostatų nepažeidė.
104. Dėl kasacinio skundo argumentų dėl pirmosios instancijos teismo nešališkumo teisėjų kolegija pažymi, kad atsakovai šių argumentų apeliaciniame skunde neteikė, apeliacinės instancijos teismas tokio argumento nenagrinėjo ir jo vertinimo neatliko, taip pat atsakovai kasaciniame skunde nenurodė, dėl kurių priežasčių argumentus dėl teismo šališkumo nusprendė pateikti tik kasaciniame skunde. Šioje nutartyje minėta, kad kasacinio nagrinėjimo objektas yra tik tie pirmosios instancijos teismo sprendimai, kurie buvo peržiūrėti apeliacine tvarka. Tai yra pagrindas šio argumento nenagrinėti. Vis dėlto teisėjų kolegija pažymi, kad, kaip yra išaiškinęs kasacinis teismas, teismo nešališkumo principo pažeidimas yra pripažįstamas absoliučiu sprendimo negaliojimo pagrindu remiantis [CPK 329 straipsnio](#) 2 dalies 1 punktu, t. y. kai byla išnagrinėta neteisėtos sudėties teismo (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2021 m. liepos 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. [e3K-3-209-916/2021](#), 30, 31 punktai ir juose nurodyta teismo praktika), todėl teisėjų kolegija dėl šio argumento pasisakys.
105. Vienas iš svarbiausių civilinio proceso principų yra teisėjo nepriklausomumo ir nešališkumo principas. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 6 d. nutartyje, priimtoje civilinėje byloje Nr. [e3K-3-10-1075/2020](#), išsamiai aptarta EŽTT praktika dėl teisėjo nešališkumo, kuris turi būti įvertinamas dviem aspektais: pagal objektyvų ir subjektyvų testus. Vadovaujantis subjektyviuoju testu, atsižvelgtina į konkretaus teisėjo asmeninius išitikinimus ir elgesį, t. y. ar teisėjas konkrečioje byloje turi koki nors išankstinį nusistatymą ar tendencingumą; tuo tarpu, vadovaujantis objektyviuoju testu, vertintina, ar pats teismas ir jo sudėtis suteikė pakankamas garantijas, kad būtų pašalintos bet kokios teisėtos abejonės dėl jo nešališkumo (žr. pvz. EŽTT 2015 m. balandžio 23 d. sprendimo byloje *Morice prieš Pranciją*, peticijos Nr. 29369/10, par. 73). Taikant subjektyvui teisėjo nešališkumo testą yra laikomasi teisėjo nešališkumo prezumpcijos, kuri reiškia, kad asmeninis teisėjo nešališkumas yra preziumuojamas, kol nėra tam prieštaraujančių įrodymų (žr. pvz., EŽTT 2000 m. gruodžio 21 d. sprendimo byloje *Wettstein prieš Šveicariją*, peticijos Nr. 33958/96, par. 43; 2005 m. gruodžio 15 d. sprendimo byloje *Kyprianou prieš Kiprą*, peticijos Nr.

73797/01, par. 119; 2009 m. spalio 15 d. sprendimo byloje *Micallet prieš Malta*, petičijos Nr. 17056/06, par. 94). Objektivusis teisėjo nešališkumo testas yra laikomas svarbia papildoma garantija, atsižvelgiant į tai, kad kai kuriose bylose gali būti sudėtinga pateikti įrodymus, paneigiančius teisėjo subjektyviojo nešališkumo prezumpciją (žr. EŽTT 1996 m. birželio 10 d. sprendimo byloje *Pullar prieš Jungtinę Karalystę*, petičijos Nr. 22399/93, par. 32). Taikant objektiviui teisėjo nešališkumo testą reikia nustatyti, ar, be teisėjo elgesio, yra kitų patikrinamų faktų, kurie gali kelti abejonų dėl teisėjo nešališkumo. Taikant šį testą didelė reikšmė suteikiama suinteresuoto asmens požiūriui, objektyvus stebėtojo nuostatai. Tai, kaip situacija atrodo, turi tam tikros svarbos arba, kitais žodžiais, „teisingumas ne tik turi būti įvykdytas, jis taip pat turi atrodyti įvykdytas“ (žr., pvz., EŽTT 1984 m. spalio 26 d. sprendimo byloje *De Cubber prieš Belgiją*, petičijos Nr. 9186/80 par. 26; 2009 m. spalio 15 d. sprendimo byloje *Micallet prieš Malta*, petičijos Nr. 17056/06, par. 98). Nuo to priklauso pasitikėjimas, kuri demokratiniame visuomenėje teismai turi įkvėpti žmonėms ir visu pirma bylos šalims. Šiuo atžvilgiu net itarimas gali turėti tam tikrą reikšmę, todėl kiekvienas teisėjas, dėl kurio šališkumo gali kilti teisėtų (nagristų) abejonų, turi nusišalinti (žr. EŽTT 1998 m. spalio 28 d. sprendimo byloje *Castillo Algar prieš Ispaniją*, petičijos Nr. 28194/95, par. 45).

106. Nagrinėjamu atveju atsakovai teismo šališkumą įrodinėja pagal subjektyvųjį testą, t. y. teigia, kad pirmosios instancijos teismo teisėja turėjo išankstinių nusistatymų dėl taikos sutarties sudarymo ir šiuo klausimu buvo palanki ieškovui.
107. Teisėjų kolegijos vertinimu, atsakovų kasacinio skundo argumentai nepagrindžia subjektyviojo bylą pirmosios instancijos teisme išnagrinėjusios teisės šališkumo. Tai, kad teisėja išreiškė abejonę dėl realių taikos sutarties sudarymo galimybių byloje atsižvelgiant į byloje dalyvaujančių asmenų skaičių ir, atsižvelgdama į ieškovo išreikštą poziciją dėl taikos susitarimo, atitinkamai suformulavo klausimą atsakovams, nesudaro pagrindo spresti, kad teisėja išreiškė palankumą ieškovui. Pirmosios instancijos teismo teisės išreikšta abejonė ir suformuluotas klausimas atsakovams buvo objektyviai pagrįsti byloje susiklosčiusia situacija. Teisėjų kolegija taip pat pažymi, kad reikšminga aplinkybė vertinant atsakovų argumentą yra ir ta, kad patys atsakovai šio teisės elgesio nelaikė jos išankstinių nusistatymų byloje – nereikšė jai šiuo pagrindu nušalinimo, neteikė šių argumentų apeliacinės instancijos teisme, be to, neteikia argumentų, kad pirmosios instancijos teismo teisėja visą bylą išnaginėjo neobjektyviai, turėdama išankstinę nuomonę (nusistatymą).

Dėl žyminio mokesčio

108. Atsakovai A. M. ir E. Z. kasaciniame skunde nurodo nesutinkantys su kiekvienu iš jų tenkančia prievole kaip bylą pralaimėjusioms šalims į valstybės biudžetą sumokėti po 75 Eur žyminio mokesčio už neturtinio reikalavimo pareikšimą ([CPK 80 straipsnio](#) 1 dalies 6 punktas, 7 dalis, 83 straipsnio 1 dalies 5 punktas, 96 straipsnio 1 dalis). Teigia, kad nagrinėjamu atveju buvo išnagrinėtas ir tenkintas vienas ieškinys, pareikštas atsakovų, kurių nuosavybės teise valdomi statiniai yra tame pačiame žemės sklype, daugumai ir todėl toks reikalavimas laikytinas vienu (šios nutarties 25.5 punktas). Prie šių asmenų kasacinio skundo prisidėjęs atsakovas K. B. papildomai nurodo, kad nagrinėjamu atveju situacija dėl apmokestinimo žyminiu mokesčiu panaši į tą, kai vieną ieškinį dėl skolos priteisimo už pateiktą elektros energiją, vandenį ir šilumą pareikšiant keliems asmenims mokamas vienas žyminis mokeskis, kurio atlyginimas, šiems asmenims pralaimėjus, priteisiamas iš jų lygiomis dalimis. Teisėjų kolegija, teisės taikymo aspektu patikrinusi šių argumentų pagrįstumą, neturi pagrindo su jais sutikti.
109. Pagal [CPK 43 straipsnio](#) 1 dalį, ieškinys gali būti pareikšiamas bendrai kelių ieškovų arba keliems atsakovams, jeigu ieškinio dalykas yra: 1) bendrai pagal įstatymus jiems priklausančios teisės arba pareigos (privalomas bendrininkavimas); 2) to paties pobūdžio reikalavimai arba įsipareigojimai, pagrįsti ta pačia medžiaga fakto ir teisės klausimais, kai kiekvienas iš reikalavimų atskirai galėtų būti atskiros ieškinio dalykas (neprivalomas bendrininkavimas).
110. Nagrinėjamu atveju nėra ginčo dėl to, kad atsakovai A. M., E. Z. ir K. B. valdo statinius kiekvienas atskirai. Taip pat nėra ginčo dėl to, kad pareikšto ieškinio dalykas yra įsipareigojimas kiekvieną iš minėtų atsakovų nugriauti išimtinai tik savo valdomą statinį. Kitaip tariant, atsakovai neturi vienas kito atžvilgiu tiek bendrų materialinių teisių ir pareigų valdant statinius, tiek bendrų procesinių teisių ir pareigų bylą nagrinėjant teisme. Taigi, nors ieškovo reikalavimai atsakovams yra sujungti viename procesiniame dokumente (ieškinyje) ir yra to paties pobūdžio bei pagrįsti ta pačia faktine (pavyzdžiui, ginčo nameliai yra tame pačiame Draustinyje ir žemės sklype) ir teisine (statiniai pastatyti savavališkai, jų trunkamasis buvimas pažeidžia imperatyvius reikalavimus) medžiaga, nereikia, jog šie reikalavimai negalėtų būti nagrinėjami atskirai vienas nuo kito, t. y. pagrįsta apeliacinės instancijos teismo išvada, kad nagrinėjamu atveju ieškiniai galėjo būti pareikšti ir kiekvienam atsakovui atskirai. Darytina išvada, kad atsakovų santykiams būdingas neprivalomas bendrininkavimas ([CPK 43 straipsnio](#) 1 dalies 2 punktas).
111. Kasacinis teismas yra išaiškinęs, kad nors esant neprivalomajam bendrininkavimui atskirų reikalavimų sujungimas į vieną ieškinį (pareikšimas vienu ieškiniu) sudaro prielaidas proceso koncentracijos ir ekonomiškumo principams ([CPK 7 straipsnis](#)) užtikrinti, tai savaime (įstatymų leidėjui neįtvirtinus tokio nurodymo) nesuteikia bylinėjimosi lengvatų dėl žyminio mokesčio mokėjimo (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. balandžio 13 d. nutarties civilinėje byloje [Nr. 3K-3-144-915/2018](#) 51 punktą). Dėl to tuo atveju, kai ieškinyje yra sujungiami keli savarankiški, nors ir tapataus pobūdžio bei dydžio, reikalavimai (arba jų grupė), sprendžiant žyminio mokesčio už paduodamą ieškinį apskaičiavimo klausimą, dėl kiekvieno reikalavimo (ar jų grupės) žyminis mokeskis apskaičiuotinas atskirai (taip pat žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. vasario 13 d. nutartį civilinėje byloje [Nr. 3K-3-26/2009](#)).
112. Apibendrinama tai, kas išdėstyta, teisėjų kolegija konstatuoja, kad apeliacinės instancijos teismas, skundžiamoje nutartyje sutikdamas su pirmosios instancijos teismo nustatyto kiekvienam atsakovui mokėtinu žyminio mokesčio dydžiu, nepažeidė šio dydžio nustatymą reglamentuojančių proceso teisės normų.

Dėl prašymo priimti papildomus įrodymus

113. Kasacinį skundą pateikę atsakovai A. M. ir E. Z. 2022 m. rugsėjo 9 d., t. y. po to, kai Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus atrankos kolegijos 2022 m. vasario 23 d. nutartimi šių atsakovų kasacinis skundas buvo priimtas nagrinėti, pateikė prašymą priimti papildomus rašytinius įrodymus. Atsakovai nurodė, kad, jiems neseniai apsilankius Plinkšių valstybinio kraštovaizdžio draustinyje, paaiškėjo naujos aplinkybės, be kita ko, aplinkybė dėl šio draustinio ribų reguliaraus keitimo, ir tai patvirtina prašomi priimti įrodymai.
114. [CPK 353 straipsnio](#) 1 dalyje apibrėžtos bylos nagrinėjimo ribos: kasacinis teismas, neperžengdamas kasacinio skundo ribų, patikrina apskųstus sprendimus ir (ar) nutartis teisės taikymo aspektu. Kasacinis teismas yra saistomas pirmosios ir apeliacinės instancijos teismų nustatytų aplinkybių. Pagal [CPK 353 straipsnio](#) 2 dalį kasaciniame skunde neleidžiama remtis naujais įrodymais bei aplinkybėmis, kurie nebuvo nagrinėti pirmosios ar apeliacinės instancijos teisme. Nurodytas teisinis reguliavimas suponuoja kasacinio proceso taisyklę, kad nauji įrodymai šioje proceso stadijoje negali būti pateikiami ir priimami.
115. [CPK 350 straipsnio](#) 8 dalyje nustatyta, kad, išsprendus kasacinio skundo priėmimo klausimą, kasacinio skundo papildyti ar pakeisti negalima; pagal civilinio proceso dalyvių lygiateisiškumo principą analogiška taisyklė yra įtvirtinta ir dėl kitų byloje dalyvaujančių asmenų atsiliepimų į kasacinį skundą: pagal [CPK 351 straipsnio](#) 1 dalį atsiliepimai į kasacinį skundą turi būti pateikiami per vieną mėnesį nuo skundo įrašymo į Lietuvos Aukščiausiojo Teismo kasacinę tvarką nagrinėtinų bylų sąrašą; atsiliepimai į kasacinį skundą, jo papildymai ar pakeitimai, pateikti praleidus nustatytą terminą, nepriimami ir grąžinami juos pateikusiems asmenims.

116. Remdamasi nurodytais argumentais, teisėjų kolegija konstatuoja, kad atsakovų A. M. ir E. Z. pateikti nauji įrodymai ir (ar) paaikškinimai pagal kasacinį procesą reglamentuojančias [CPK](#) normas negali būti priimti, todėl grąžintini juos pateikusiems asmenims.

Dėl bylos procesinės baigties

117. Teisėjų kolegija šia nutartimi konstatavo, kad yra pagrindas spręsti klausimą dėl atsakovams A. V. ir G. Č. priklausančių ginčo statinių neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo, įvertinant ne tik šių ginčo statinių valdytojų, bet ir kitų atsakingų asmenų (institucijų) neteisėtų veiksmų įtaką neteisėtos statybos priežadims. Šio klausimo bylą nagrinėję teismai nespėdė. Tai yra fakto klausimas, kuris negali būti išspręstas kasaciniame teisme, todėl šių atsakovų atžvilgiu priimti pirmosios ir apeliacinės instancijos procesiniai sprendimai tiek, kiek jais nebuvo išspręstas neteisėtos statybos padarinių pašalinimo naštos paskirstymo klausimas, naikintini ir ši bylos dalis perduotina nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo. Kitų atsakovų, pateikusių kasacinį skundą, atžvilgiu priimti procesiniai teismų sprendimai paliktini nepakeisti.

Dėl bylinėjimosi išlaidų atlyginimo

118. Netenkinus atsakovų A. M. ir E. Z. kasacinio skundo, taip pat atsakovų A. V., A. S., A. B., A. B., A. A., A. K., B. V., D. R., D. B., D. N., D. P., E. K., E. K., E. P., E. A., G. B., G. B., H. L., I. D., I. K., J. S., L. Ž., L. R., M. S., R. K., R. A., S. B., S. Š., T. M., V. Š., V. D., V. K., V. B., V. K., V. D., V. K., Z. K. kasacinio skundo ir prie šių kasacinių skundų prisidėjusio atsakovo K. B. reikalavimų, šių atsakovų bylą dėl karto nagrinėjant žemesnės instancijos ir kasaciniame teisme patirtos bylinėjimosi išlaidos, kurias sudaro jų mokėtas žyminis mokestis už procesinių dokumentų pateikimą, tiek išlaidos advokato pagalbai apmokėti, neatlygintinos.
119. Atsakovas A. V. patyrė 227,44 Eur išlaidų advokato pagalbai apmokėti, jas sudaro: 116,76 Eur bylą pirmą kartą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme (2019 m. balandžio 16 d. mokėjimo nurodymas); 60,26 Eur bylą antrą kartą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme (2020 m. lapkričio 11 d. mokėjimo nurodymas); 50,42 Eur bylą antrą kartą nagrinėjant kasaciniame teisme (2022 m. vasario 4 d.). Atsakovui A. V. tenkančios žyminio mokesčio mokėjimo išlaidos yra 235 Eur, jas sudaro: Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimu iš atsakovo priteistas ir Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO duomenimis, vykdant šį sprendimą atsakovo į valstybės biudžetą 2021 m. birželio 21 d. sumokėtas 75 Eur žyminis mokestis; 75 Eur žyminis mokestis už apeliacinio skundo padavimą (2021 m. birželio 18 d. lėšų pervedimo nurodymas), 85 Eur žyminis mokestis už kasacinio skundo padavimą (2021 m. gruodžio 23 d. lėšų pervedimo nurodymas).
120. Bylą antrą kartą nagrinėjant pirmosios instancijos teisme atsakovas G. Č. patyrė 60,26 Eur išlaidų advokato pagalbai apmokėti (2020 m. gruodžio 2 d. mokėjimo nurodymas). Nors atsakovas yra pateikęs prašymą atlyginti patirtas atstovavimo išlaidas bylą antrą kartą nagrinėjant kasaciniame teisme, tačiau jų patyrimą patvirtinančių įrodymų iki bylos nagrinėjimo iš esmės pabaigos nepateikė. Atsakovui G. Č. tenkančios žyminio mokesčio mokėjimo išlaidos yra 235 Eur, jas sudaro: Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimu iš atsakovo priteistas ir Lietuvos teismų informacinės sistemos LITEKO duomenimis, vykdant šį sprendimą atsakovo į valstybės biudžetą 2021 m. birželio 24 d. sumokėtas 75 Eur žyminis mokestis; 75 Eur žyminis mokestis už apeliacinio skundo padavimą (2021 m. birželio 22 d. mokėjimo nurodymas), 85 Eur žyminis mokestis už kasacinio skundo padavimą (2022 m. sausio 2 d. mokėjimo nurodymas).
121. Teisėjų kolegijai nutarus perduoti bylos dalį dėl neteisėtos (savavališkos) statybos padarinių naštos paskirstymo tarp atsakovų A. V. ir G. Č. bei atsakingų institucijų nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, šių atsakovų turėtų bylinėjimosi išlaidų (šios nutarties 119–120 punktai) atlyginimo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui ([CPK 93 straipsnis](#)).
122. Bylą nagrinėjant kasaciniame teisme yra patirta 238,14 Eur bylinėjimosi išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2022 m. spalio 24 d. pažyma). Kasacine tvarka išnagrinėta byla dėl teismų procesinių sprendimų tenkinti ieškinio reikalavimus nugriauti ar pašalinti 42 poilsio namelius. 238,14 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų nagrinėjant reikalavimus nugriauti ar pašalinti 42 poilsio namelius, padalijus iš 42, gaunama 5,67 Eur bylinėjimosi išlaidų, patirtų nagrinėjant reikalavimą nugriauti ar pašalinti 1 poilsio namelį. Dalies atsakovų (40 poilsio namelių savininkų) kasaciniai skundai atmesti, todėl, vadovaujantis [CPK](#) 96 straipsniu, iš jų valstybei priteistinas atitinkamo dydžio bylinėjimosi išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu kasaciniame teisme, atlyginimas.
123. Atsakovui S. Š., kurio kasacinis skundas atmestas, priklauso 3 poilsio nameliai (Nr. 7, Nr. 20 ir Nr. 21), todėl iš jo priteistina $5,67 \times 3 = 17,01$ Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei. Atsakovės D. V. (poilsio namelio Nr. 22 savininkės) teisių perėmėjams atsakovams A. V. ir I. K. tenka po 2,84 Eur (5,67 Eur/2). Kadangi ši suma yra mažesnė už Lietuvos Respublikos teisingumo ministro ir Lietuvos Respublikos finansų ministro 2011 m. lapkričio 7 d. įsakymu Nr. 1R-261/1K-355 „Dėl minimalios valstybei priteistinos bylinėjimosi išlaidų sumos nustatymo“ (redakcija, įsigaliojusi nuo 2020 m. sausio 23 d.) nustatytą minimalią 5 Eur valstybei priteistiną bylinėjimosi išlaidų sumą, todėl šių išlaidų atlyginimas į valstybės biudžetą iš atsakovų A. V. ir I. K. nepriteistinas ([CPK 96 straipsnio](#) 6 dalis). Iš kitų kasacinius skundus padavusių atsakovų, kurių kasaciniai skundai atmesti ir kurių kiekvienam priklauso po 1 poilsio namelį (36 poilsio namelių savininkų), priteistina po 5,67 Eur bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei.
124. Teisėjų kolegijai nutarus perduoti bylos dalį dėl neteisėtos (savavališkos) statybos padarinių naštos paskirstymo tarp 2 poilsio namelių savininkų atsakovų A. V. ir G. Č. bei atsakingų institucijų nagrinėti iš naujo pirmosios instancijos teismui, 11,34 Eur bylinėjimosi išlaidų, susijusių su procesinių dokumentų įteikimu, kasaciniame teisme atlyginimo klausimas paliktinas spręsti šiam teismui ([CPK 96 straipsnis](#)).

Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegija, vadovaudamasi Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso 350 straipsnio 8 dalimi, 359 straipsnio 1 dalies 5 punktu, 362 straipsniu,

nutaria:

Panaikinti Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimo dalis, kuriomis atsakovai A. V. ir G. Č. įpareigoti per 12 (dvylika) mėnesių nuo teismo sprendimo įsteigėjimo dienos savo lėšomis nugriauti jų valdomus statinius, atitinkamai Nr. 25 ir Nr. 12, kurių numeriai užfiksuoti 2004 m. lapkričio 15 d. Nesudėtingų statinių išdėstymo brėžinyje (pasirašytame Mazėikių rajono aplinkos apsaugos agentūros vedėjo N. K.), esančius atsakovui S. Š. asmeninės nuosavybės teise priklausančiame žemės sklype adresu (*duomenys neskelbtini*), ir sutvarkyti statybvietę, o šiems atsakovams šių veiksmų neatlikus, Inspekcijai leista nugriauti statinius atsakovo lėšomis, taip pat panaikinti Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. lapkričio 8 d. nutarties dalis, kuriomis paliktos nepakeistos minėtos Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimo dalys, ir šias bylos dalis perduoti nagrinėti pirmosios instancijos teismui iš naujo.

Kitas Telšių apylinkės teismo 2021 m. gegužės 19 d. sprendimo ir Šiaulių apygardos teismo Civilinių bylų skyriaus teisėjų kolegijos 2021 m. lapkričio 8 d. nutarties dalis palikti nepakeistas.

Atsisakyti priimti atsakovų A. V. ir E. Z. prašymą dėl papildomų įrodymų priėmimo ir papildomus įrodymus bei grąžinti šį prašymą ir įrodymus juos pateikusiems asmenims.

Priteisti iš atsakovo S. Š. (*duomenys neskelbtini*) 17,01 Eur (septyniolika Eur 1 ct) bylinėjimosi išlaidų atlyginimo valstybei. Ši suma

